

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för socialt arbete

Gränslandets villkor

– *Att arbeta med gömda flyktingar*

Socionomprogrammet Vt-07

Vetenskapligt arbete på C-nivå

Författare: Emma Larsson och Stina Israelsson

Handledare: Anita Kihlström

Abstract

Title: Conditions of the borderland – To work with hidden refugees.

Authors: Stina Israelsson och Emma Larsson

Supervisor: Anita Kihlström

Key Words: Borderland, hidden refugee-helper, solidarity, non-profit work

Date: May 2007

This paper is about hidden refugees and their link to the society. There are different ways of helping these people. One can help as a private person, within voluntary organisations or as a part of professional work. Our aim purpose is to study the options for people who are trying to help refugees and are working in the borderland between the visible and the invisible world. – People who constitute the link in-between the refugees and the society. Our purpose is also to try to understand how people doing this kind of charity, act to manage to cope with life in the borderland. We also want to examine how these people are looking at themselves and their part in the context of borderland that they are working within.

Based on this purpose we want to find answers to following questions:

- How does one cope with being in the borderland?
- How can one combine "ordinary" life (family and profession) with this kind of voluntary work?
- What does one experience the options of acting in the borderland considering the regulations of our society?

To answer our questions, we have used a qualitative method based on half structured interviews with five people that in one way or another work or has worked voluntarily to help refugees that are forced to hide. Our starting points are a human perspective and coping theory, which we hope will help us to analyse our results. We have also used some conceptions that we find relevant and those are strategies of action, include/exclude, role, borderland and solidarity.

Our main result shows that there are different ways to act in the borderland considering if you are working for a voluntary organisation or if you are working as a refugee helper on your own. Examples of ways to help is to give these people a place to live, economic help, or through media and politicians try to influence and point out the severity of this problem. Our respondents has also different ways to cope whit their life and work in the borderland and some of them points out that one important part is to talk about their experiences with other people. Other ways of coping with their feelings is to think, read and/or write about it. Some of our respondents are also saying that what they get in return from the people that they are helping makes it all worth the time they are spending to help these people. Another thing that appears is dissatisfaction towards our society, and how people are choosing to interpret the law in a certain way when it, according to one of our respondents could be interpreted in other ways. Almost all of our respondents are expressing that they don't want to be a part of this, considering how our society acts today, and they have therefore chosen an alternative way of acting as a protest against the way our society is excluding certain people.

Förord

Du har genom att läsa dessa rader gläntat på dörren till en värld som du kanske inte sett eller tänkt på förr. Den är på många sätt osynlig. Vi vill ta dig med in i denna värld, som vi kallar "gränslandet". Om du inte besökt det tidigare, kan du vara lugn för du är i gott sällskap. När vi först påbörjade vår resa in i detta osynliga land, visste vi ingenting om dess villkor, men steg för steg har vi kommit närmare en förståelse för livet i gränslandet. Så här i slutet av vårt besök är vi långt ifrån att äga en fullständig bild av livsvillkoren i gränslandet, men det har väckt många tankar hos oss om människans värde, vårt ansvar som medmänniskor, och de handlingsmöjligheter som vi, som samhällsmedborgare, besitter.

Vår önskan är att kunna väcka samma tankar hos dig som läsare. Vi vill inte bestämma vad du ska tycka i frågan, vi önskar bara att bjuda in dig att reflektera över gränslandets villkor. För även om du inte besökt gränslandet tidigare, så bör du veta att det finns mitt i vårt samhälle, mycket närmare än vad du tror.

För att kunna genomföra denna undersökning har vi fått hjälp från ett flertal håll. Vi vill passa på att tacka alla dem som gjort det möjligt att genomföra vår undersökning. Först vill vi tacka våra respondenter för att ni tog er tid för oss och våra intervjuer. Vi tackar för att vi fått ta del av era berättelser, de har gjort vårt material spännande och utmanande att arbeta med. Vi vill även tacka de kontakter som hjälpt oss att hitta passande respondenter för vår undersökning, vi har uppskattat de tips och förslag ni kommit med. Slutligen tackar vi Anita för god handledning och konstruktiv kritik. Din uppmuntran och ditt stöd har hjälpt oss att finna lust och inspiration för det fortsatta arbetet.

Göteborg Maj 2007

Stina Israelsson & Emma Larsson

Innehållsförteckning:

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Tidigare forskning	3
1.3 Syfte och frågeställningar.....	6
2. Teoretiska perspektiv	7
2.1 Humanistiskt perspektiv	7
2.2 Copingteori.....	8
2.3 Centrala begrepp	9
2.3.1 Solidaritet	9
2.3.2 Roller.....	9
2.3.3 Handlingsstrategier/handlingsmöjligheter	10
2.3.4 Inkludering/exkludering	11
2.3.5 Gränslandet.....	11
3. Metod	12
3.1 Urval av undersökningsgrupp	13
3.2 Intervjuguide	13
3.3 Intervjusituationen.....	14
3.4 Bearbetning av intervjumaterial	15
3.5 Analys och tolkning	16
3.6 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	17
3.7 Etiska perspektiv	19
3.8 Litteratur och materialsökning	20
4. Resultatredovisning med analys och tolkning	20
4.1 Hanterbarhet/coping	21
4.2 Solidaritet	25
4.3 Roller.....	26
4.4 Handlingsstrategier/handlingsmöjligheter	28
4.5 Samhällssystemet	32
5. Sammanfattning och slutdiskussion	34
5.1 Vidare forskning.....	36
Källförteckning	38
Bilagor	40
Bilaga 1: Förfrågan.....	40
Bilaga 2: Intervjuguide.....	41

1. Inledning

När vi startade vår resa som uppsatsskrivare hade vi en önskan om att skriva om gömda flyktingars situation utifrån Flyktingamnesti 2005 och den tillfälliga asyllagen. Tidigare under året hade vi kommit i kontakt med vissa delar av problematiken kring flyktingar som gömmer sig. Och genom detta väcktes intresset för en fördjupning inom området. Detta är dock ett stort område som är dessutom är väldigt svåråtkomligt. För hur skulle vi kunna komma i kontakt med dem och garantera dem anonymitet. Det lämnas alltid spår, hur försiktig man än är, och ur denna etiska aspekt blev det för oss väldigt svårt att formulera ett uppsatsprojekt som kunde kännas trovärdigt. Dessutom var området väldigt stort och därmed svårt att krympa ner till en C-uppsatsnivå. Vi jobbade därför med att hitta ett mer specifikt område, som tog upp området gömda flyktingar, och vi kom fram till att vi närmare ville titta på de människor som engagerar sig ideellt för att hjälpa gruppen gömda flyktingar i Sverige. Våra tankar inriktades till att försöka förstå hur människor som arbetar ideellt med gömda flyktingar agerar för att klara av att handskas med problemområdet och hur dessa hjälpare kan skilja på sin ideella och professionella roll? Trots det förslag som funnits på EU-nivå sedan 2002 har Sverige valt att inte ställa sig bakom att kriminalisera dem som av humanitära skäl gömmer asylsökande som fått avslag (Vestin, 2002). Då det nu inte är kriminellt att hjälpa flyktingar som gömmer sig blev det en naturlig ingång för oss att fokusera på de människor som väljer att hjälpa till.

En stor del av det sociala arbetet handlar om solidaritet och bygger på humanistiska tankar där det centrala är att människan försöker skapa mening i den värld vi lever i. Enligt Payne (2002) försöker man inom socialt arbete hjälpa människor att få personlig kontroll över sina liv. Vår tanke är att lyfta fram det sociala arbete som vissa människor gör helt ideellt och som vi kan tänka oss kan vara mer värt än det officiella sociala arbetet, då flyktingar som måste gömma sig inte får ta del av den hjälp som det offentliga sociala arbetet kan erbjuda.

1.1 Bakgrund

Det har i alla tider funnits människor som tvingats lämna sina hem och fly på grund av förföljelse, krig, politiskt eller religiöst oliktankande, sexuellt utnyttjande, tortyr och fattigdom. Förenta Nationerna beräknar att det finns ca 20 miljoner människor på flykt i världen idag vilket visar på att detta är ett världsomfattande fenomen (Migrationsverket.se). Alla som söker asyl i Sverige blir inte beviljade uppehållstillstånd. Som följd av detta är det många som ofrivilligt går under jorden. Som gömd tvingas man leva på gåvor och annan hjälp från människor runtomkring. Man lever i ständig skräck för att bli upptäckt och utvisad (Rosengrenska.org).

I och med den tillfälliga asyllagen är de gömda flyktingarna nu ett hett ämne i debatten. I media diskuteras flyktingar som inte har någonstans att bo, barn som kommer ensamma, apatiska flyktingbarn och situationen för gömda flyktingar. Debatten har även handlat om möjligheten av att införa en flyktingamnesti. Många människor har engagerat sig i debatten och det är främst företrädare för svenska kyrkan, representanter för politiska partier och olika frivilligorganisationer som gjort sina röster hörda. Krav på allmän amnesti drevs av många flyktingdebattörer. Frågan diskuterades även i riksdagen men den dåvarande regeringen var emot allmän amnesti och partierna föreslog istället inför riksdagen att en tillfällig ordning skulle gälla fram till den 31 mars 2006. Lagförslaget presenterades den 28 oktober 2005 och den 9 november samma år antog riksdagen lagförslaget (Migrationsverket, 2006).

Genom ändringar i utlänningslagen (1989:529) infördes den nya tillfälliga lagen som innebar vidgade möjligheter till att bevilja uppehållstillstånd. Den tillfälliga lagen skulle gälla mellan den 15 november 2005 till och med den 31 mars 2006. Vissa grupper fick i och med den tillfälliga lagen chans till ny prövning. Det var främst barnfamiljer och personer som på grund av förhållandena i hemlandet, inte kunde avlägsnas med tvång, som man enligt lagen avsåg ge en ny chans att bevilja uppehållstillstånd. Totalt registrerades 31 122 personer för prövning enligt den tillfälliga lagen, varav 8098 var före detta gömda personer. Den 31 december 2006 hade 30 995 personer prövats enligt lagen, 13 144 av dessa beviljades permanent uppehållstillstånd. 4213 personer fick tillfälliga uppehållstillstånd vilket innebär att de förväntas ansöka om förlängning av tillstånd. 11 786 personer fick avslag. Resultatet av den tillfälliga lagen blev alltså att majoriteten av de personer som lagen skulle åsyfta bevilja uppehållstillstånd också fick det. Ett annat resultat är att antalet personer som vistas illegalt i Sverige troligtvis har minskat (Migrationsverket, 2006).

Många engagerar sig i frågan om gömda flyktingars levnadsvillkor i Sverige och även om en hel del av de gömda blev beviljade uppehållstillstånd finns det fortfarande många kvar som tvingas gömma sig på grund av risken att bli avlägsnade med tvång till ett land som de inte vill eller kan återvända till. Det är svårt att veta hur många personer som gömmer sig i Sverige men en förekommande siffra är 10 000 personer (Rosengrenska.org). I januari 2002 fanns det 2311 personer i rikspolisstyrelsens register över personer som efterlysts efter att ha avvikit då de fått beslut om avvísning eller utvisning. Detta är den enda konkreta uppgift som finns när det gäller antalet gömda flyktingar, förmodligen är den verkliga siffran högre. Människor kan gå under jorden innan de fått beslut om uppehållstillstånd eller till och med innan de har sökt asyl (Vestin, 2002).

Det finns ett antal frivilligorganisationer som har ett aktivt deltagande i att hjälpa gruppen gömda flyktingar. En sådan är Rosengrenska som är ett fristående nätverk bestående av medicinsk personal och vårdpersonal som hjälper gömda flyktingar ideellt. Verksamheten sköts genom en jourtelefon där gömda flyktingar får kontakt med vårdgivare i eller utanför sjukvården. På Rosengrenska samarbetar man med många andra ideella organisationer och kyrkor (Rosengrenska.org).

Flyktinggruppernas och Asylkommittéernas Riksråd (FARR) är en annan organisation där medlemmarna engagerar sig ideellt för människor som har sökt skydd i Sverige på flykt undan förföljelse. FARR arbetar bland annat med att ge råd i enskilda asylfrågor samt humanitära ärenden. Man arbetar ofta tillsammans med den asylsökandes juridiska ombud (FARR.se).

Enligt UNHCR – FN:s flyktingkommissarie - har flyktingproblematiken blivit alltmer komplex och omfattande och därför har många organisationer, som traditionellt sett inte haft så mycket med flyktingproblematik att göra, börjat arbeta sida vid sida med UNHCR. FN:s fredsbevarande insatser i det forna Jugoslavien är ett exempel på detta, då de spelade en stor roll i att skydda flyktingar. Det finns ca. 200 frivilligorganisationer som samarbetar med UNHCR om bistånd och juridisk hjälp. Men UNHCR har totalt sett kontakt med närmare 1000 frivilligorganisationer som arbetar med eller för flyktingar på ett eller annat sätt.

UNHCR är en av världens viktigaste humanitära organisationer. Deras arbete är opolitiskt och humanitärt med två huvuduppgifter: att skydda flyktingar och söka varaktiga lösningar på deras problem. Den första uppgiften är deras viktigaste ansvar vilken innefattar att bistå med

”internationellt skydd”, detta för att garantera flyktingar grundläggande mänskliga rättigheter (UNHCR).

På Danmarks officiella webbsida (denmark.dk) kan man läsa artikeln ”Underground Network helps refugees in need”. Den berättar om en organisation bestående av ett 150-tal läkare, psykologer, advokater och barnmorskor som hjälper flyktingar att gömma sig från myndigheterna. Organisationens talesman Joes Mikkel Christensen menar att de bara representerar toppen av ett isberg av Danmarks flyktinghjälpare. I Danmark är det riskfyllt att hjälpa till att gömma flyktingar då straffen för flyktinghjälp, i juli 2004, skärptes till dryga böter och två års fängelse.

1.2 Tidigare forskning

Det finns en hel del tidigare forskning kring asylsökande, gömda flyktingar och invandrare i Sverige. Däremot är det svårare att hitta tidigare forskning kring dem som engagerar sig ideellt med att hjälpa gömda flyktingar. Vi har därför valt att redovisa relevant tidigare forskning som vi hittat samt närliggande forskning till vårt undersökningsområde. Vi kommer även att redovisa nordisk forskning då detta inte bara är ett svenskt problemområde.

Johanna Eriksson och Helena Henriksson skrev 1997 rapporten ”Asylsökande och gömda familjer i samhället och vården”. Rapporten gavs ut av Flyktingbarnteamet i samarbete med Centrum för Barn- & Ungdomshälsa och syftet var att kartlägga de nätverk som omger gömda familjer i Sverige. Syftet var också att beskriva de gömdas situation, deras rättigheter till sjukvård, förhållanden kring sekretess samt att beskriva hur hälso- och sjukvården i praktiken bemöter gömda flyktingar. Författarna samlade in sitt material genom litteratur, artiklar, intervjuer, enkäter, studiebesök och journalstudier.

De resultat författarna kommer fram till i sin rapport var dels att många av de personer som de intervjuade ansåg att utlänningslagen inte längre följs och att det, då rapporten skrevs, rådde en strängare policy och praxis än vad den dåvarande lagen krävde. De resonerar vidare kring huruvida detta skulle kunna medföra att en stor del av de människor som sökt uppehållstillstånd i Sverige går under jorden efter att de fått avslag på sin ansökan. Ju svårare det är att asyl beviljas, desto större kan problematiken kring gömda flyktingar bli.

När rapporten skrevs fanns det inga förordningar för hur gömda flyktingar bör bemötas när de söker sjukvård, vilket gjorde att detta varierade. Sekretessen innebar problem då kunskapen var bristande, angiveri förekom. Enligt författarna handlade vårdpersonalens möte med flyktingarna mycket om etisk problematik samt balansgången mellan roller och krav. Liksom idag ska, enligt läkarreglerna, alltid patientens bästa komma i första hand och författarna beskriver att de konflikter som kan uppstå mellan olika lojaliteter blir väldigt tydliga i mötet med gömda flyktingar. Författarna anser vidare att läkare bör vägledas av sin yrkesetik oberoende av rådande politik.

Sammanfattningsvis skriver författarna att det inom stora delar av hälso- och sjukvården verkar finnas en bristande diskussion kring praxis för omhändertagandet av asylsökande och gömda flyktingar. De anser vidare att det är viktigt att alla som arbetar inom sjukvården bör vara medvetna om de regler som styr och den policy som ska gälla vid mötet med asylsökande och de gömda flyktingarna. Detta genom att man öppet diskuterar sådana frågor på varje sjukhus och vårdcentral.

År 2005 kom boken "Välgrundad fruktan – om asyl, amnesti och rätten till trygghet". Bokens huvudförfattare är journalisten David Qviström och den är skriven i samarbete med Kyrkans Tidning och Cordia. Författarna tar i boken upp den svenska flyktingpolitiken, asylpolitik i förändring, avståndet mellan människors moraliska förväntningar på flyktingpolitiken samt verkligheten bakom myndigheternas praxis. Boken inriktar sig på apatiska flyktingbarn, andra asylsökande och de som gömmer sig.

Eftersom boken är skriven i samarbete med Kyrkans Tidning tar den upp mycket om hur man inom kyrkan arbetar med asylsökande och gömda. Man kan även läsa om den frustration som uppstår bland dem som hjälper gömda flyktingar, när det inte finns något hopp att ge.

Qviström beskriver specifika familjers situation efter flytten till Sverige och deras kamp om att få stanna i Sverige. Han tar också upp frivilliga människors engagemang för att hjälpa dessa människor och vad de gör för att hjälpa. Vidare beskriver Qviström om de gömdas vardag, hur de måste vända sig till kyrkan för att få medicin, sovplats för natten och mat. Han varvar i boken människors berättelser med fakta om statistik och lagar.

Boken visar även att detta inte bara är ett svenskt fenomen. Qviström och en av bokens medförfattare, Wickling, beskriver hur det ser ut i Europa efter 2001 års Schengen samarbete som innebär fri rörlighet för EU-medborgare.

I likhet med vår undersökning berättar de intervjuade om varför de blev "flyktinggömmare", samt varför man gör detta. Ett resultat av de frågorna är att ingen av de intervjuade kan ge författaren tydliga svar på varför de handlar som de gör, utan mer svar som "jag var tvungen" eller "det måste ju göras".

Avslutningsvis sammanfattar Qviström att regeringen, myndigheter, kyrka och de flesta frivilligorganisationer faktiskt delar grundsyn om asylpolitiken. Han menar att alla är överens om att vi ska värna om asylrätten i enlighet med folkrätten samt svensk och europeisk lag och detta genom en asylprocess som är human, förutsägbar och rättssäker.

Sanna Vestin är frilansjournalist och informatör i flyktingfrågor, år 2002 kom hon ut med "Flyktingboken – från Duvemåla till Fort Europa". Boken handlar om svensk flyktingpolitik och om misstrodda flyktingar. Författaren beskriver boken som en orättvis betraktelse. Hon beskriver enskilda fall av flyktingar som kommer till Sverige och om hur de blir mottagna här, vilka rättigheter de har samt vad som händer med dem som blir avvisade. Vestin diskuterar också huruvida det är brottsligt att gömma sig samt att hjälpa någon att gömma sig. I kombination med mycket fakta har författaren intervjuat personer som kommit till Sverige som flyktingar och låtit dem berätta om vad de var med om innan och efter att de kommit till Sverige.

Fyra år senare (2006) kom boken "Flyktingfällan" ut av samma författare – Sanna Vestin. I Flyktingfällan beskriver Vestin den dramatiska förändring som skett inom flyktingpolitiken under början av 2000-talet. Här lyfter hon upp de politiska beslut som ligger till grund för denna utveckling och visar att det är regeringen – inte Migrationsverket, som bär det främsta ansvaret. Boken innehåller vittnesmål från flyktingar och människor inom flyktingrörelser, detta med författarens förhoppning om att "*inspirera till fortsatt samverkan för att återupprätta en solidarisk flyktingpolitik*" (Vestin, 2006, s. 9).

”Asyl i Norden” utgavs av Dansk flyktinghjälp 1990. Författarna tar här upp de nordiska ländernas roll i det internationella flyktingsamarbetet, utvecklingen av detta samarbete samt vilken roll Norden har på ett internationellt plan. Författarna diskuterar fakta som vilka lagar som gäller för avvisning i de olika nordiska länderna, fakta om asylsökandes rättigheter, grundlösa asylsökningar samt frihetsberövande av asylsökande i Norden.

En av medförfattarna till boken, Sjöquist, tar i ett särskilt kapitel också upp olika frivilligorganisationer i Norden och deras roll i asylarbetet. Det kan då handla om stödorganisationer för asylsökande, humanitära organisationer som direkt eller indirekt gör det självklart att bedriva sådant arbete som en del i sitt humanitära arbete. Han skriver om detta att organisationers och kyrkans engagemang i det internationella arbetet har blivit vida känt och uppskattat.

Författaren definierar frivilligorganisationer som *”fria sammanslutningar av medlemmar som anslutit sig till gemensamma värderingar till försvar för humanitet, mänskliga rättigheter eller andra allmänhumanistiska ideal, som man försöker förverkliga inom de samhällen i vilka man verkar”* (Sjöquist, 1990, s.128-129). Han drar som slutsats att de flesta av de frivilligorganisationer som arbetar för fred, humanitet och mänskliga rättigheter bör engagera sig i frågor rörande asylsökande och flyktingar utifrån de resurser man har. Sjöquist beskriver vidare de olika sätt man i dessa organisationer kan arbeta för att hjälpa gruppen asylsökande och flyktingar. Det kan handla om juridisk rådgivning, bevakning av lagstiftning samt socialt och ekonomiskt stöd.

Enligt Sjöquist har frivilligorganisationerna ett stort ansvar i att stå upp för och försvara rätten till asyl i Europa, och detta att arbeta för en human och generös asyl- och flyktingpolitik i Europas länder är en stor utmaning för frivilligorganisationerna.

Den danske antropologen David Karstensen kom år 2002 ut med sin doktorsavhandling *”Passion og Professionalisme”*. I denna tar han upp det osynliga arbetet med gömda flyktingar i Danmark. Hans resultat visar att dessa människor bestämmer sig för att hjälpa utifrån ett flertal olika anledningar. Vissa berörs av individuella fall då de ser en person som i deras ögon blir orättvist behandlad, och de ser inte att de har något annat val än att hjälpa flyktingen på det sätt som de kan. Andras hjälp kom ur mer politiskt orienterade grunder då de genom att gömma flyktingar protesterade emot den danska flyktingpolitiken. Karstensen menar att flyktingvännerna tillsammans hjälpte till att gömma flyktingar, oberoende av politiska åsikter eller social status. Deras gemensamma projekt var att samarbeta för att flyktingarna skulle få en så smidig och normal tid som möjligt trots att de var gömda.

Per Herngren har sammanställt en *”handbok”* i att hjälpa och gömma flyktingar. Den heter *”Fristadsrörelsens handbok, att hjälpa och gömma flyktingar”* (198?). Som titeln avslöjar bygger den på Fristadsrörelsens tankar, och handboken innehåller artiklar av olika författare som tar upp frågor om bl.a. vad Fristadsrörelsen är och dess ursprung, tankar om civil olydnad, praktiska råd om hur man gömmer flyktingar och vad lagen har att säga i frågan.

Fristadsrörelsens syfte är att ge en fristad åt flyktingar som finns i landet, men som inte får asyl av de svenska myndigheterna. Genom detta vill man påverka och förändra den svenska flyktingpolitiken och därmed återupprätta den svenska traditionen av gästfrihet och solidaritet människor emellan. Fristadsrörelsen är ingen organisation, utan ett nätverk av olika grupper som ger en fristad åt flyktingar.

Anledningen till att vi lyfter denna handbok i kapitlet tidigare forskning, är för att den tar upp stora delar av den frågan som vi belyser i vår forskning. Vi har märkt att forskning inom detta område är ytterst knapphändig, och även om handboken är skriven på ett något ovetenskapligt sätt, så anser vi den vara viktig, då den är ensam i sitt slag.

1.3 Syfte och frågeställningar

Vi anser att ovanstående bakgrund visar att det måste finnas ett behov av hjälp, då det fortfarande är många som gömmer sig. För att dessa människor ska klara av att gå under jorden måste det finnas en länk, annars skulle inte så många kunna gömma sig. Det är denna länk vi är intresserade att ta reda på mer kring. Vi kommer i vår undersökning inte att titta så mycket på hur den här hjälpen ser ut, utan mer på hur man hanterar situationen som ideell hjälpare. Vår fokus ligger på dem som arbetar ideellt för att hjälpa gruppen, privatpersoner eller professionella som engagerar sig för att hjälpa gömda flyktingar.

Människor som hjälper gömda flyktingar befinner sig i gränslandet mellan synligt och osynligt arbete. Med gränslandet menar vi den osynliga arena som ligger vid sidan av det ”vanliga” familjelivet och det ”vanliga” professionella arbetet. Detta ideella arbete syns inte utåt, men det kräver både tid och engagemang och innebär stora påfrestningar för de som utför det.

Vårt syfte är att studera handlingsmöjligheterna för de människor som befinner sig i detta gränsland, mellan det osynliga och det synliga arbetet, de människor som utgör länken däremellan.

Vi har två delsyften, där det ena handlar om att vi vill försöka förstå hur människor som arbetar ideellt med gömda flyktingar agerar för att klara av att handskas med livet i gränslandet. Vårt andra delsyfte är att vi vill titta på hur dessa människor ser sig själva, och sin roll, i denna kontext.

Våra frågeställningar är:

- Hur hanterar man att leva i gränslandet?
- Hur lyckas man kombinera det ”vanliga livet”(familj och profession) med denna typ av ideellt arbete?
- Vad upplever man att det finns för handlingsmöjligheter i detta gränsland utifrån det som samhällets regelverk erbjuder?

Den första frågan handlar om hur man hanterar situationen på ett individuellt plan – en micronivå. Här tittar vi på hur personen hanterar situationen som det innebär att vara länk mellan de olika världarna, och hur personen tänker kring sig själv som aktör i det ideella engagemanget. Nästa fråga belyser ett mesoperspektiv. Här vill vi veta hur man agerar för att kombinera de olika arenor (familj, jobb, ideellt arbete) som man vardagligen befinner sig i. Den tredje frågan vill vi använda till att belysa en form av ett makroperspektiv. Här vill vi titta på individernas subjektiva upplevelse av sina handlingsmöjligheter inom den handlingsram som utgörs av samhällets struktur och regelverk.

2. Teoretiska perspektiv

För att kunna tolka och analysera vårt material har vi valt att utgå från ett övergripande humanistiskt perspektiv. Vi har under vårt informationsinsamlade stött på det humanistiska synsättet på flera olika håll och insett att det faktiskt är mycket av det som aktualiseras i vår undersökning, d.v.s. mänskliga rättigheter och allas lika värde. Vi kommer också att använda copingteorin för att få en övergripande bild av hur våra respondenter hanterar arbetet som hjälpare i gränslandet, samt hur de hanterar kombinationen av det privata, professionella och ideella livet/arbetet. Med hjälp av teorierna kan vi också begreppsliggöra och lyfta fram det som vår undersökning syftar till att ta reda på till en mer allmän nivå. Då våra valda teorier skiljer sig åt innebär det att vi har möjlighet att se vårt undersökningsområde utifrån två skilda perspektiv, vilket kan ge en mer allomfattande bild av resultatet.

Vi finner även teorierna relevanta då vi kan se vissa kopplingar till vår tidigare forskning. Exempel på detta är från Qviström (2005) då han skriver att alla som på ett eller annat sätt arbetar med asylfrågan är överens om att vi ska värna om asylrätten i enighet med folkrätten samt att en asylprocess ska vara human förutsägbar och rättssäker. Även Sjöqvists (1990) text kring frivilligorganisationer kan kopplas till humanitet då han menar att de som arbetar för dessa organisationer ofta försvarar humanitet och mänskliga rättigheter. Man skulle även kunna koppla Qviströms text till coping då han beskriver den frustration som flyktinghjälparna känner när inget hopp finns kvar att ge. Han tar även upp varför de utför denna typ av ideellt arbete, vilket kan kopplas till hur de hanterar detta arbete.

2.1 Humanistiskt perspektiv

Ett humanistiskt perspektiv står för tron på människan och dess förmåga att med sin fria vilja styra sin framtid. Enligt Payne (1997) liknar teorier inom socialt arbete det humanistiska perspektivet då sådana ofta handlar om människor och en uppfattning om att alla söker skapa en mening i den upplevda värld vi lever. Han skriver vidare att många tar för givet att det grundläggande förhållningssätt som det humanistiska perspektivet står för är något som alla socialarbetare utgår från. Vi anser att de människor som hjälper gruppen gömda flyktingar utför ett viktigt socialt arbete även fast det är ideellt, och ser man till det arbete de utför borde detta kunna tolkas utifrån ett humanistiskt förhållningssätt.

Von Wright (1978) beskriver humanismen ur ett historiskt perspektiv och han menar att humanism är en utpräglad intellektuell hållning i livsfrågor, ett försvar för människan som framhäver människans värde. Och det som kännetecknar perspektivet är en hänsyn för människan. Von Wright menar vidare att begreppets betydelse varierar beroende på tidsålder och att det en gång framträdde i samband med kriser och förändringar.

I boken "Kultur människa möte – ett humanistiskt perspektiv" (Illman 2005) diskuteras just mötet mellan människor utifrån det humanistiska perspektivet. Humaniora beskrivs som en vetenskap där människor är i centrum med sina tolkningar och livserfarenheter. Enligt ett humanistiskt synsätt ligger vikten i att försöka förstå mänskliga sammanhang. Författaren beskriver vidare att man utifrån perspektivet strävar efter en djupare förståelse, att kunna leva sig in i något.

Enligt Illman står människosynen i centrum i ett humanistiskt perspektiv, hon beskriver att "*människan betraktas både som unik och som delaktig i ett sammanhang – hon är dels ett*

eget perspektiv på världen, men hon lever inte i ett vakuum, utan formas och förändras av den kontext hon lever i" (Illman, s.36, 2005). Även Blennberger (2000) skriver om humanitet och medmänniskor. Enligt honom innebär humanitet att vi uppmärksammar och tar ett ansvar för andra människor när de befinner sig i svårigheter. Han beskriver vidare att humanismen kan uppfattas som ett uttryck för kärlek och ödmjukhet inför livet. En sådan form av hjälpsam välgörenhet utförs enligt Blennberger ofta av frivilligorganisationer, men också av privatpersoner.

Blennberger diskuterar även mänskliga rättigheter kopplat till humanitet. Han menar att mänskliga rättigheter är något som vi alla har, men i vårt fall handlar det om motsatsen, vilka rättigheter har egentligen de gömda i vårt samhälle? De har inte friheter och civila rättigheter, då de måste gömma sig för att inte bli utskickade ur landet. De har inga politiska rättigheter då de inte är svenska medborgare och har därmed ingen rösträtt eller rätt till inflytande. De har inte heller rätten till beskydd för sina liv och inte heller till sociala rättigheter eller välfärdsrättigheter såsom bostad, sjukvård, ekonomiskt stöd osv. Här kommer frivilligorganisationer och andra privatpersoner in med sin humanitet och medkänsla, genom att så gott de kan ge de som tvingas gömma sig hjälp till att klara av livet i det gömda.

2.2 Copingteori

Monat & Lazarus (1985) definierar begreppet coping som ett sätt att anpassa sig till svåra situationer. Begreppet är kopplat till beteendemässiga ansträngningar att bemästra tillstånd av stress, hot och utmaningar. England (1986) skriver att all coping är en funktion av tillgängliga subjektiva resurser samt externa resurser, både sociala och materiella. Han skriver vidare att alla människors förmåga till coping är olika då man ser och hanterar saker på olika sätt. Vi behöver alla dela med oss av vår mentala och känslomässiga värld till andra människor. Genom att göra det bibehåller vi eller återfår välmående. Misslyckas vi med detta misslyckas vi med vår coping. Individuell coping och socialt välmående är enligt England en social process som kräver att alla känner igen sig och accepterar diverse vägar genom vilka man kan kommunicera sina erfarenheter.

Det finns två olika typer av coping, problemfokuserad och känslufokuserad. Problemfokuserad coping innebär att man försöker påverka en problematisk omgivning genom förändring. Känslufokuserad coping innebär att man försöker agera med syfte till att underlätta känslomässig stress. Man kan dels ta tag i problemet direkt och försöka hantera det, alternativet är att först ta tag i, och genom försvar hantera de känslor man upplever av situationen (Monat & Lazarus, 1985).

Vidare innebär copingstrategier de åtgärder som en person vidtar för att hantera en svår situation. Monat & Lazarus beskriver olika försvarsmekanismer vilka människor använder för att hantera svåra situationer. Det kan då handla om förnekelse, undvikande av problemet, distansering genom att skämta bort själva problemet, söka socialt stöd, konfrontation, självkontroll, ta ansvar, planerad problemlösning och positiv omtolkning. Dessa strategier kan vara mer eller mindre effektiva, och det är främst beroende av hur situationen ser ut. Det finns situationer då vissa av dessa mekanismer kan vara skadliga, samtidigt som de i andra situationer kan vara till stor hjälp för en människa att hantera en svår situation.

Enligt England (1986) handlar socialt arbete bland annat om tankar, känslor, föreställningar, biografi och kultur, alltså fenomen som formar människors förmåga till coping, motivation och beteende.

2.3 Centrala begrepp

För att göra våra perspektiv mer tillämpbara har vi sammanställt en begreppsapparat inspirerade av de två ovanstående perspektiven. Begreppsapparaten lyfter fram följande fem begrepp: solidaritet, roller, handlingsstrategier/handlingsmöjligheter, inkludering/exkludering och gränslandet. Begreppen har vissa kopplingar till teorierna och tillsammans ger de oss en tydligare bild av vårt undersökningsområde då de benämner olika delar av den kontext som "flyktinghjälparna" befinner sig i. Som ett sammanfattande begrepp av det vi ser hos flyktinghjälparna finner vi *solidaritet*, då de med medmännisklighet som grund engagerar sig i de gömda flyktingarnas situation. Detta begrepp är kopplat till det humanistiska perspektivet. Vi tittar på begreppet *roller* då vi tror att man får växla mellan olika roller i gränslandet, privatlivet och arbetslivet beroende på var man befinner sig. Vi tror också att man kan välja en viss roll beroende på vilken livssyn man bär på och därför ser vi att begreppet kan kopplas till ett humanistsikt perspektiv, men även till copingteorin beroende på hur väl man kan hantera sina olika roller. *Handlingsstrategier/handlingsmöjligheter* handlar om det utrymme som finns för personerna att handla inom gränslandet, och den förmåga man har att se och tolka dessa möjligheter. Här kommer copingteorin in då handlingsstrategier samt möjligheter kan behövas för att dessa människor ska kunna hantera sina roller samt den kontext de befinner sig i. Genom att flyktinghjälparna utgör länken mellan de gömda och samhället, vill de *inkludera* de gömda till vårt samhälle, men de blir kanske även tvungna att *exkludera*, då man inte kan hjälpa alla. Vi ser denna inkludering som en gärning baserad på humanistiska grunder. *Gränslandet* är den kontext som flyktinghjälparna befinner sig i och det område vi valt att undersöka. Enligt vår förförståelse har de människor som befinner sig i gränslandet ett humanistiskt synsätt och därför blir kopplingen till perspektivet naturligt för oss.

Vi kommer nedan att beskriva begreppen lite mer ingående, för att sedan ta hjälp av dem i vår analys.

2.3.1 Solidaritet

Begreppet solidaritet handlar om att ta ansvar för personer som befinner sig i utsatta positioner. De behövande personerna ser man som värdiga och myndiga mottagare av sociala insatser, och denna legitimitet kan grundas i prestationer, rättigheter eller bara otur. Solidaritet kan ses som en högre form av humanitet, och har karaktären av att vara ett ideologiskt begrepp. Begreppet humanitet användes ofta till att beskriva "medmänniskor", solidariteten bygger på "kamratskapen" och innebär en typ av gemensamt ansvar för de utsatta människorna och en sammanhållning i detta (Blennberger, 2000).

Traditionellt sett har begreppet solidaritet varit ett viktigt kännetecken i svensk politik. Solidaritet kan kopplas ihop med begreppet civil olydnad, då detta kan bli ett, i vissa fall, nödvändigt grepp i kampen för de svaga. Att gömma eller hjälpa gömda flyktingar på annat sätt kan ses som en typ av civil olydnad baserad på den solidariska tanken. Detta på grund av att dessa handlingar upphäver ett beslut eller en lag som hjälparna och flyktingarna uppfattar som orättvis (Herngren, 198?).

2.3.2 Roller

Begreppet roll har vi valt att definiera i enlighet med Giddens (1998). Roll är här det beteende som förväntas av en person som har en viss social position. Individer i alla samhällen spelar ett antal olika roller beroende på den sociala position som de har.

Inom rollteori ser man samhället som en social struktur där de centrala elementen utgörs av sociala positioner. Till varje position är ett antal normativa förväntningar knutna. Dessa förväntningar handlar om de attribut och beteenden som positionshavaren besitter. Tillsammans formar dessa förväntningar en social roll (Forsén, 1978). Illman (2005) skriver om kultur och människomöten utifrån ett humanistiskt perspektiv, och pekar på att människosynen är en central aspekt i detta. Hon menar vidare att man lär sig och tilldelas roller i den sociala gemenskap som man tillhör, och att även myter och traditioner lär oss idealiserade rollmönster. Detta rolltagande är något som förekommer i vår vardag.

I samhället, har vi som individer, ett flertal roller att leva upp till samtidigt eftersom vi befinner oss i olika sociala positioner t.ex. familj, arbete och fritid. Därför finns risken för konflikt mellan de roller som är knutna till de olika positioner vi har. Vissa roller kan till och med vara oförenliga därför att de motsäger varandra. Kan man till exempel vara flyktinggömmare på fritiden och polis till yrket? Då vi i vår undersökning har valt att titta på hur intervjupersonerna själva ser på sina roller, vill vi inte gå djupare in i definitionen av detta. Vi vet ju inte vad begreppet roll betyder för våra tillfrågade. En tanke som vi har om själva begreppet ”roll” är att det kan vara en typ av mask som man tar på sig. Något som man går in i, och därför inte behöver stå ensam inför uppgifterna i den privata roll som man bär på. Kanske kan begreppet roll vara ett verktyg för coping i situationen, ett sätt att distansera sig.

2.3.3 Handlingsstrategier/handlingsmöjligheter

Larsson & Morén (1988) skriver att handlingsutrymme innebär de tolknings- och handlingsmöjligheter som ett socialt system ger tillgång till. De beskriver vidare att människor har olika begränsningar och möjligheter till att handla inom sitt sociala system och något som kan påverka de handlingsmöjligheter man har är människans egen självförståelse. De handlingsstrategier man har inom systemet kan kopplas till vilja och kunnande, samt till hur situationen upplevs och tolkas.

Berglind (1995) beskriver att våra handlingsmöjligheter ofta kan vara begränsade. Han menar att hindrande faktorer kan förekomma i en inre eller yttre form där de inre handlar om individens påverkbara förutsättningar att handla och det yttre om själva handlingsutrymmet. Exempel på inre hinder för handlande kan vara bristande förmåga, trötthet, sjukdom. Exempel på yttre hinder är fysiska-, organisatoriska- och personliga hinder. Yttre hinder kan alltså handla om saker som står utanför individens kontroll, personer som står i vägen för handlandet eller brist på pengar.

Enligt Berglind kan handlingsstrategier kopplas till etik och moral, då dessa begrepp kan ligga till grund för de normer som vägleder människor i sitt handlande. Berglind menar att handling innebär att välja, då man kan välja hur man bör agera utefter de handlingsalternativ man har. Exempel på etiska principer som kan stödja ett handlande är självbestämmandeprincipen, som innebär att alla människor har rätt att bestämma över sina egna liv, godhetsprincipen, som innebär att vi ska vara goda mot våra medmänniskor, skademinimeringsprincipen, som handlar om att vi inte ska orsaka andra människor skada och rättvisepincipen som innebär att alla människor ska behandlas lika.

Förmågan att kunna handla är enligt Berglind beroende av omgivningens krav. Vill man inte handla på ett visst sätt kan man säga att man inte kan och därmed skylla på omständigheterna för att slippa undan ansvaret. Att avstå från att handla innebär att man låter saken bero. Detta

kan kopplas till copingteorin då flyktinghjälparna har en förmåga att handla i gränslandet även fast omständigheterna ser ut som de gör. De hanterar dessa omständigheter och tar ett ansvar som egentligen inte är deras genom att gå över gränsen.

2.3.4 Inkludering/exkludering

Madsen (2005) beskriver social inklusion och exklusion som en inne eller ute dimension. Inklusion innebär att man deltar i ett socialt system och exklusion att man är betydelselös för systemet. Han beskriver vidare att man bör ha kännedom om systemet för att bli synlig. Som inkluderad deltagare i ett samhälle har man möjlighet att handla som person, som exkluderad befinner man sig utanför samhället som en icke-deltagare. Madsen beskriver detta utifrån ett systemteoretiskt perspektiv. Vi utgår från hans definition, men vi vill istället koppla och diskutera begreppen i en vidare form utifrån det humanistiska perspektivet.

Om man kopplar detta till vår undersökning skulle man kunna översätta det med att de gömda flyktingarna är uteslutna från vårt samhälle, de är borttagna från vår grupp. Men det finns ändå människor som väljer att inkludera dessa "icke existerande" människor genom att ideellt hjälpa dem att klara av vardagen i det osynliga. De offrar sin egen fritid för att hjälpa dessa exkluderade människor att överleva i det samhälle de blivit uteslutna från och visar därmed att alla inte vill exkludera dem, alla vill inte skicka hem dem. Hjälparnas humanistiska synsätt kan här vara ett stöd.

Vi nämner i vårt syfte att vi vill studera de olika handlingsmöjligheter som finns i gränslandet. Vad kan man egentligen göra för att hjälpa gruppen gömda flyktingar och hur hanterar man detta? Det finns säkert en hel del som kan göras, men man kan inte hjälpa alla. Som vi diskuterar i vår bakgrund ovan så finns det många som gömmer sig och som behöver hjälp, men hur prioriterar man vilka man kan hjälpa och inte? Begreppen inkludering och exkludering kan alltså också handla om valet, att hjälpa vissa och att bli tvungen att exkludera andra. Gruppen gömda flyktingar är, som vi nämnde ovan, redan exkluderade i vårt samhälle. De behöver därför en länk till det synliga livet via de människor och organisationer som engagerar sig ideellt i frågan för att få en chans att inkluderas.

2.3.5 Gränslandet

Själva gränsen, som vi ser det, utgörs av utlänningslagen (SFS 2005:716) som förnekar vissa människor tillträde till såväl landet som dess trygghetssystem. Lagen gör att man antingen inkluderas eller exkluderas, och detta utgör gränsen. I vår tanke finns, på var sida av gränsen, två olika världar. Den ena världen är samhället som de flesta av oss ser det – en synlig, lättillgänglig värld. Den andra världen är den del som inte syns – den osynliga världen. Här finns de människor som exkluderats ur vårt samhälle genom att ha förvägrats medborgarskap, men som av olika anledningar inte kan eller vågar åka tillbaka till sitt hemland. För att kunna överleva i den osynliga världen, behövs människor som fungerar som länkar för de gömda till samhället. Dessa länkar hjälper till med husrum, mat, kläder, sjukvård m.m.

Vi ser dels gränslandet som det handlingsutrymme som finns för dessa länkar att verka inom. Det kan utgöras av kryphål eller undantag i lagen, men begreppet gränsland kan också vara av en mer konkret karaktär i form av till exempel lokaler eller mellanmänniska möten. Gränslandet är en zon där de två världarna möts, och länkarna skapar själva, genom sin blotta existens, förutsättningarna för att detta möte ska äga rum. De som vet om den osynliga världens existens kan därför till och med bära en del av gränslandet inom sig. En stor del av

gränslandet är alltså något som dessa länkar bär inom sig. Vi ser gränslandet som ett område som man som humanist orkar se och genom en bra copingförmåga klarar man av att hantera arbetet i detta gränsland.

3. Metod

Vår studie förutsätter en kvalitativ metod. Den bygger på att man, utifrån individens egna uttryck och beskrivningar, försöker få kunskap om den subjektiva upplevelsen hos individerna. Man försöker få tag på dennes inre livsvärld mot bakgrund av de egna tolkningar, känslor, minnen och kunskaper som individen med egna ord berättar om (Larsson, 2005). Detta anser vi vara passande då vårt syfte är att få tillgång till dessa människors tankar om sig själva i den kontext som de befinner sig i.

Möjligtvis hade det kunnat gå att göra en kvantitativ undersökning av denna ideellt arbetande persons upplevelser av livet i gränslandet. Men då upplevelser och berättelser om upplevelser är något ytterst subjektivt, och de flesta människor har olika förmåga till coping, blir det svårt att kvantifiera (England, 1986).

Genom en kvalitativ metod får vi möjlighet att bilda en djupare uppfattning genom olika subjektiva upplevelser och berättelser om ett liv i gränslandet, och detta passar vårt syfte bra. Vi har främst använt oss av intervju som metod. Larsson (2005) nämner intervju, observation och dokumentanalys som den kvalitativa metodens tre huvudtyper av datainsamling. För att kunna få en större bild av sammanhanget har vi även läst litteratur och en skrift som tar upp samma fenomen.

Anledningen till att vi valde att genomföra intervjuer var att man inte genom observationer kan få tag på tankar, känslor eller intentioner. Man kan inte heller observera saker som redan hänt eller hur människor inom sig organiserar världen. Det innebär att man måste fråga människor om dessa saker. *"The purpose of interviewing, then, is to allow us to enter into the other person's perspective"* (Patton, 2002, s. 341).

I våra intervjuer har vi valt att utgå från ett fenomenologiskt perspektiv. Fenomenologin ser till det perspektiv av världen som individerna har, och försöker på ett detaljerat sätt att beskriva innehåll och struktur hos individernas medvetande. Man försöker inom fenomenologin förstå den kvalitativa mångfalden i upplevelserna och förklara deras väsentliga mening. *"Fenomenologin söker gå utöver de omedelbart upplevda innebörderna för att artikulera en förreflektiv nivå av levda innebörder, för att göra det osynliga synligt"* (Kvale, 1997, s 54). Detta har gjort att vi i intervjuerna låtit intervjupersonerna berätta förhållandevis fritt utifrån de teman och frågor vi ställt. Vi har sökt deras berättelse och deras uppfattning. Kvale menar att denna typ av intervju ger en möjlighet till att träda in i våra intervjupersoners grundläggande upplevelse av livsvärlden. Och i detta förhållningssätt kommer de kvalitativa studierna av respondenternas upplevelse av sin värld, att ligga till grund för mer abstrakta studier av den sociala världen. För att erhålla kvalitativa beskrivningar av våra respondents livsvärldar har vi valt att göra halvstrukturerade intervjuer. Detta kommer vi att presentera närmare under 3.2.

3.1 Urval av undersökningsgrupp

Kvale (1997) pekar på att det i kvalitativa undersökningar ofta är antingen för många eller för få intervjupersoner, och han menar att antalet nödvändiga intervjupersoner är beroende av undersökningens syfte.

Då vi inte är ute efter att generalisera våra resultat, utan istället lyfta ett område som det inte tidigare forskats så mycket kring, valde vi att samtala med några få intervjupersoner. Och utifrån vårt syfte gav vi dessa personer ganska stort utrymme att samtala om just det som de upplever och hanterar i sin vardag i gränslandet. Därför bestämde vi oss för att göra ca fem intervjuer, för att detta utrymme skulle finnas och vi få möjlighet till att bearbeta intervjupersonernas berättelser ordentligt.

Då vi kände att det var viktigt att inte peka ut någon när vi skulle välja ut intervjupersoner, valde vi att skicka ut en allmän förfrågan via mail till olika organisationer som vi visste arbetade med flyktingfrågor (se bilaga 1). Denna förfrågan innehöll en önskan om att de personer som kände att de passade in i vår beskrivning, skulle höra av sig om de kunde tänka sig att ställa upp på en intervju. Där kunde man också läsa att om man inte kände att man själv passade som intervjuperson, men kände någon som var mer lämplig, kunde man gärna skicka förfrågan vidare till denne. Vi fick även tag på intervjupersoner genom bekanta som visste vilket område vi hade valt att undersöka. I dessa fall så hade våra bekanta berättat för personerna om vår undersökning och frågat om vi kunde kontakta dem.

Denna form av urval liknar snöbollsurvalet. Snöbollsurval innebär att namn som nämns i en intervju ger uppslag till nya intervjuer (Svenning, 2003). Vår modell av snöbollsurval bygger på att vi fick rekommendationer om eventuella lämpliga intervjupersoner redan efter den första förfrågan om medverkan. Vi har varit förhållandevis passiva i sökandet efter intervjupersoner. Detta har inte utgjort något större problem, då det visade sig att det fanns många som tyckte att det var intressant att delta i vår forskning.

Vi har valt att inte se till geografiska förhållanden när vi har gjort vårt urval. (Detta kan eventuellt ha påverkat validiteten, och vi har därför valt att diskutera detta under 3.6) Typen av ”flyktinggömmarhjälp” har inte spelat någon större roll i urvalet. Vi har valt att använda oss av de respondenter som visat ett intresse av att dela med sig av sina upplevelser och erfarenheter. Detta på grund av att vi utgått från att de respondenter som visat ett intresse av att vara delaktiga i vår studie i större utsträckning kan vara öppna för att dela med sig av sina tankar och upplevelser.

3.2 Intervjuguide

För att strukturera upp våra intervjuer och försöka få svar på våra frågeställningar konstruerade vi en intervjuguide (se bilaga 2). Våra intervjuer är upplagda som halvstrukturerade, då de omfattar teman med relevanta frågor under varje tema. Vi har under våra intervjuer varit noga med att få svar på dessa frågor samtidigt som vi under själva intervjusituationen kunnat förändra formen på frågorna (utan att ändra innebörden), samt ändra på ordningsföljden då vissa frågor besvarades i respondentens berättelse utan att vi hann komma till just den frågan (Kvale, 1997).

Enligt Larsson (2005) är undersökarens främsta uppgift att genomföra intervjuer där respondenten själv har möjlighet att berätta om sina upplevelser i vissa begränsade avseenden.

Vi utformade vår intervjuguide med syfte att fånga våra respondenters upplevelser och erfarenheter och därmed lämnade vi utrymme för intervjupersonen att berätta sin berättelse.

För att få en övergripande bild av vad våra respondenter gör för att hjälpa flyktingar som gömmer sig kändes det naturligt att inleda med frågor kring detta, för att sedan gå vidare med frågor rörande handlingsstrategier, hanterbarhet och olika roller, då det är tre viktiga begrepp i vår undersökning som kan kopplas till arbetet i gränslandet. För att få en inblick i hur man kan kombinera arbetet i gränslandet med det professionella arbetet samt familjelivet gick vi vidare med frågor kring ett sådant tema.

Eftersom arbetet våra respondenter utför för de gömda mestadels måste göras ideellt var vi nyfikna på vilken tilltro de har till samhällssystemet och de lagar och regler som styr, detta fick därför också bli ett av våra teman i intervjuguiden. För att runda av våra intervjuer och få ett bra avslut valde vi att ha med några avslutande frågor bland annat rörande framtiden. Dessa teman utformades med utgångspunkt från studiens huvudfrågeställningar.

De frågor vi slutligen tog med i vår intervjuguide fokuserar på olika dimensioner. Frågorna är en blandning av upplevelse-, kognitiva- och emotionella frågor och vår fokus ligger på respondentens egna upplevelser av situationen, sina handlingsstrategier och erfarenheter (Larsson, 2005).

3.3 Intervjusituationen

Då våra intervjupersoner inte själva hade någon lokal som passade att träffas i för intervjugenomförande, och vi som studenter endast hade institutionens och bibliotekens lokaler till förfogande, har tre av intervjuerna genomförts antingen i grupprum på institutionen eller vid något bibliotek. En del av våra intervjupersoner gav förslag på att vi skulle träffas på något café för intervju, men då vi påpekat att vi gärna vill använda bandspelare, och att ämnet för intervjun kan komma lite i skymundan på ett café, där det kan vara svårt att gå in på vissa frågor, har vårt förslag om att ses i bokade rum på bibliotek eller på institutionen mottagits väl.

Vi har även genomfört en telefonintervju och en mailintervju, detta på grund av geografiska orsaker som hindrat oss från att kunna ses personligen.

Vid de tre intervjuer som vi genomförde genom att träffa intervjupersonerna, använde vi oss av diktafon. Innan vi började, berättade vi kort om studien och dess syfte än en gång. I enlighet med de forskningsetiska principerna (se etisk hänsyn), frågade vi efter samtycke, och om vi kunde få använda oss av diktafon vid intervjun. Det var inte någon som uttryckte obehag, eller var negativt inställd till detta. Vi upplevde att de var förberedda på att det skulle spelas in.

Under intervjuerna använde vi oss av olika typer av frågor för att få så heltäckande svar som möjligt. Det handlade dels om inledande frågor som ”vad är det du gör?” och ”hur länge har du engagerat dig i detta?”. Enligt Kvale (1997) ger sådana frågor ofta spontana och rika beskrivningar där respondenten själv får bestämma det han/hon upplever som viktigt i frågan. Kvale skriver vidare att sonderade frågor innebär att man ber respondenten berätta mer om det som just sagts. Detta var också något vi använde oss av under intervjuerna, vilket ledde till att vi fick djupare och mer ingående svar på de frågor vi ställde. För att kontrollera så att vi förstått vår respondent rätt använde vi oss emellanåt av tolkande frågor, vilket enligt Kvale

innebär att man upprepar det som just sagts för att se till så att man förstått respondenten rätt. Detta gjorde vi för att i så lång utsträckning som möjligt undvika missförstånd.

Vi försökte under våra intervjuer följa den halvstrukturerade modellen som beskrivits under 3.2, men i fall där intervjupersonen själv gick vidare och tog upp ett tema som vi enligt guiden inte hunnit till, lät vi personen berätta om detta och på så sätt, i fenomenologisk anda, gav vi intervjupersonen större spelrum att berätta sin egen berättelse. När personen sedan var färdig med sin berättelse, gick vi åter in och ställde kompletterande frågor i enlighet med guiden, alternativt gick vi vidare till nästa tema om intervjupersonen själv genom sin berättelse svarat på våra frågor.

Efter att vi gått igenom de frågor som vi velat ha svar på har vi talat om att vi inte har haft fler frågor, men gjort en inbjudan till intervjupersonen att tillägga något om de har något mer att berätta. Intervjuerna blev mellan 30-45 minuter långa och gavs i en kamratlig och uppmuntrande anda då våra intervjupersoner hade mycket som de gärna delade med sig av och vi ett stort intresse av att lyssna till detta.

Vår telefonintervju liknade mycket de tre ovanstående intervjuerna. Skillnaden var här att vi inte hade möjlighet att göra intervjun tillsammans, då vi inte hade tillgång till högtalartelefon, och därför fick en av oss göra både intervjun och antecknandet. Vi hade alltså inte möjlighet att skriva ner samtalet efteråt på samma sätt som om vi hade haft en diktafon att lyssna av, utan i detta fall fick den som gjorde intervjun sitta med intervjuguiden och fylla i svaren direkt under tiden som intervjupersonen berättade. Detta fungerade bra då man under denna intervju, till skillnad från de övriga intervjuerna, kunde sitta och skriva i intervjuguiden samtidigt som intervjupersonen pratade, utan att för den sakens skull se ointresserad ut.

Valet av intervjuare gjordes utifrån att en av oss hade viss anknytning till intervjupersonen, och därför lättare skulle ha möjlighet att förstå innebörden av intervjupersonens språkmelodi och ordval.

Denna intervju blev 60 minuter lång, och alltså längre än de tre intervjuerna som gjordes med diktafon. Anledningen var dels att det tog tid att anteckna och kolla av så att man hade förstått rätt, men det handlade också om att det under tiden som intervjuaren antecknade, uppstod en tystnad, och i det en möjlighet för intervjupersonen att tänka efter och utveckla sin berättelse. Detta var något som inte hände i samma utsträckning i de tre intervjuerna med diktafon.

Vi gjorde även en femte intervju via mail. Här skickade vi en bilaga med information om samtycke samt övrig etisk hänsyn som vi tagit upp muntligen med de andra respondenterna. Denna intervju genomfördes genom att vi mailade intervjuguiden till intervjupersonen, och vi gav intervjupersonen en och en halv vecka att svara på våra frågor. Med utgångspunkt i det fenomenologiska perspektivet upplevde vi att frågorna i vår intervjuguide skulle ge oss tillräckliga svar, och vi förbehöll oss rätten att skicka kompletterande frågor om detta skulle behövas.

3.4 Bearbetning av intervjumaterial

Bearbetningen av vårt intervjumaterial underlättades med hjälp av diktafonen då vi under intervjuerna lättare kunde koncentrera oss på ämnet och våra respondenters berättelser. Det underlättade även våra utskrifter av materialet då vi ordagrant kunde renskriva det som sagts genom att lyssna om och om igen tills vi fått ner hela intervjun på papper (Kvale, 1997). Även

fast vi hade intervjuerna på band valde vi att renskriva materialet i direkt anslutning till intervjuerna då allting fanns färskt i minnet.

Enligt Kvale (1997) är utskriften av en intervju en översättning från ett språk till ett annat, från talspråk till skriftspråk. Han skriver vidare att utskrifter kan upplevas som osammanhängande samtidigt som de i själva samtalet blir ett helt begripligt uttalande då det som sägs kombineras med ansikts- och kroppsuttryck som nyanserar det som sagts. Detta var något som vi märkte av under vår bearbetning av materialet. Men eftersom vi skrev ut materialet direkt efter intervjuerna kunde vi återblicka och komma ihåg hur situationen var, rörelser som visade vad han/hon sa, vilket vi kunde anteckna i utskriften för att underlätta läsningen. Under intervjuerna var det alltid en av oss som ställde frågorna samtidigt som den andre antecknade. Dessa anteckningar kunde vi även gå tillbaka till för att tolka vad som egentligen sagts.

Tiden för utskriften av intervjuerna varierade allt från tre till fyra timmar, då intervjuerna pågick i ca fyrtiofem minuter. När det gäller vår telefonintervju gick det snabbare då vi inte hade möjlighet att spela in detta samtal, utan antecknade så mycket som möjligt under själva intervjun. Vår mailintervju behövde inte bearbetas på detta sätt då vi fick den i färdig skrift.

3.5 Analys och tolkning

Enligt Larsson (2005) används ett induktivt tillvägagångssätt när mönster och teman växer fram under undersökningens gång, eller uppstår i samband med tolkningen av det insamlade materialet. Vårt tillvägagångssätt har till största del varit induktivt då vi under undersökningens gång kom i kontakt med ett antal begrepp och insåg att de var viktiga att ha med i vår analys av materialet. Utifrån dessa konstruerade vi en begreppsapparat löst förankrad i två övergripande perspektiv, humanism och coping.

När alla intervjuer var genomförda och utskrivna kom vi utifrån materialet fram till att en meningskoncentrerings skulle hjälpa oss att tolka materialet samt att hitta mönster i våra svar. Enligt Kvale (1997) innebär detta att uttryckta meningar formuleras mer kortfattat, dvs. längre meningar pressas ihop till kortare uttalanden. Istället för att beskriva och analysera vårt resultat i ordagranna utskrifter har vi utformulerat om våra respondenters svar till kortare utformningar, utan att ändra den väsentliga innebörden. För att få innehållet så överblickbart som möjligt har vi sammanställt detta till sammanhängande texter, vilka vi sedan har delat upp i olika teman med utgångspunkt från våra centrala begrepp och frågorna i vår intervjuguide. Begreppen vi valt som teman ger en övergripande bild av de svar vi fått fram i vårt resultat, de har även beskrivits tidigare under vår undersökning och de kan direkt kopplas till vårt syfte och våra frågeställningar.

Innan vi redovisar våra resultat kan det vara intressant att fundera över vad vi själva har haft för förståelse till problemområdet och hur vi utifrån en eventuell sådan kan ha påverkat själva intervjusituationen samt vår analys och tolkning av resultaten. Enligt Thurén (2004) innebär förståelse att det inte enbart är genom våra sinnen som vi uppfattar verkligheten, det handlar även mycket om tolkning och egna värderingar.

När vi inledde arbetet med vår uppsats var vi medvetna om att problematiken kring de gömda var stor, men vi visste inte i vilken omfattning, vi visste egentligen inte så mycket alls om detta och inte heller om alla olika sätt man kan hjälpa gruppen. Innan intervjuperioden satte igång läste vi på så mycket vi kunde inom området, men det sa oss ingenting om hur

omfattande en hjälpprocess kan vara i verkligheten. Vi trodde att en liten grupp människor engagerar sig i frågan på ett eller annat sätt, men vi hade egentligen ingen aning om hur många som på något sätt bidrar med något och ingår i det nätverk som finns runtomkring gruppen gömda flyktingar.

Vi trodde från början att få skulle vilja ställa upp på en intervju kring detta, dels för att det handlar om en känslig fråga, men också för att dessa människor redan engagerar sig i frågan på sin fritid och därför kanske skulle få svårt att hinna med att svara på frågor till en C-uppsats. Vi upptäckte dock att de människor vi intervjuat var mycket intresserade och att de uppskattade att vi valt att skriva om just det ämnet.

Med tanke på att vi hade så pass lite kunskap kring frågan, tror vi inte att vår förförståelse kan ha påverkat våra intervjuer i så stor utsträckning, vi har snarare lärt oss mycket under resans gång och vår nyfikenhet har blivit starkare för varje intervju vi genomfört. Medvetenheten om att vi på ett eller annat sätt kan ha påverkat resultaten av vår undersökning med någon underliggande förförståelse finns, men vi kan inte direkt se på vilket sätt det i så fall kan ha uttryckt sig. Våra personliga intressen för vissa teman kan dock ha haft betydelse och det är möjligt att dessa har lyst igenom när vi har försökt tematisera utifrån våra intervjuutskriften.

3.6 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Larsson (2005) skriver att *validiteten* som man kan få ut genom en kvalitativ studie inte är kopplat till urvalsstorlek. Det handlar istället främst om att de frågor som vi har med oss i intervjun fångar in det som de ämnar fånga in och att vi lyckats få informationsrika fallbeskrivningar och på ett bra sätt kunnat analysera sina data. Om du som läsare av detta upplevt dig få en bra bild av det som vi studerat genom det som vi presenterar, i form av beskrivningar, tematiseringar och analyser, då har vi lyckats få validitet i vår forskning.

Kvale (1997) presenterar validering inte bara som en granskning, utan även som en modell för kvalitetskontroll som man kan använda genom hela kunskapsproduktionen. Modellen delar han upp i sju stadier. Vi vill lyfta upp tre av dem.

Det första handlar om tematisering. Det handlar om hur väl man kopplar teorin mot forskningsfrågorna och tittar på hållbarheten i kopplingen dem emellan. Utifrån de frågor som vi ställt oss i vårt syfte, har vi haft tankar om olika teorier som eventuellt kan kopplas samman med detta, men vi har inte velat styra med bestämda teorier, utan jobbat för att vara öppna för vad materialet velat säga oss. Och efter att vi kommit en bit på väg in i intervjuprocessen har vi kunnat förkasta vissa teorier och intressera oss djupare för andra.

Nästa punkt som vi vill ta upp är intervjun. Validiteten ligger här i intervjupersonens tillförlitlighet och intervjuens kvalitet. Att se till intervjuens kvalitet sker genom att intervjuaren ifrågasätter meningen i det som sägs och hela tiden kontrollerar den information som han/hon fått (Kvale, 1997). Intervjuaren har alltså en viktig roll i intervjusituationen. Man ska vara tydlig med sina frågor, uppmuntra till berättande och visa intresse för det som sägs, samtidigt som intervjuaren ska kunna se till att han/hon får den information som behövs (Larsson, 2005).

Under de intervjuer som vi hade genom ett personligt möte, delade vi upp så att vi hade rollen som huvudintervjuare varannan gång. Detta för att dela på arbetsbördan då vi är två stycken som har arbetat med detta projekt. För att ändå kunna stärka validiteten i intervjusituationen

såg vi till så att den som inte var intervjuare, i lugn och ro under intervjuens gång kunde checka av så att frågorna fick svar och att de förståts på rätt sätt. I slutet av varje intervju fick denne möjlighet till att ställa kompletterande frågor på ämnen som kanske missats eller missförståts. Detta upplevde vi vara en trygghet och en bra möjlighet till att stärka validiteten, då vi båda varit ovana intervjuare och inte alltid kunnat hålla reda på alla trådar som funnits att dra i.

Vår telefonintervju gick till på ett annat sätt. Då man inte behövde tänka på ögonkontakt och kroppsspråk, var det lättare som intervjuare att fokusera på det sagda. Som intervjuare var man medveten om det faktum att det som sades under intervjun, inte skulle gå att återspela genom att lyssna av ett band, så det skapade en skärpa och en fokus. I denna intervju hade vi kodat intervjuguiden, och svaren antecknades så mycket det gick i citatform. Runt citaten skrev intervjuaren ned korta anteckningar för att kunna ge en förklaring och sätta citaten i ett sammanhang. Detta gjordes efter att intervjuaren först kontrollerat att man förstått meningen i det uttalade. Efter intervjun gjorde vi en kort briefing av vad som sagts och detta gav även intervjuaren möjlighet att förmedla de centrala delarna av intervjun och den känsla som funnits i intervjusituationen. Anledningen till detta var att vi, så långt det var möjligt, ville att båda skulle vara delaktiga i intervjusituationerna eftersom två personers minne ofta är mer tillförlitligt än en det som en ensam person minns.

Vi fick även göra en mailintervju då geografien hindrade oss från att träffa personen i verkligheten. Styrkan i denna intervju är inte lika som i de övriga då vi inte haft samma möjlighet att kontrollera att vi förstått rätt, och vi har inte heller haft samma möjlighet att ställa kompletterande frågor på det sätt som vi kunnat i ett samtal via telefon eller i ett personligt möte med intervjupersonen. Här har vi fått titta på hur intervjupersonen tolkat våra frågor, och hur denne valt att svara på de frågor som vi skickat. Anledningen till att vi ser att vi kan använda denna intervju är att vi utgår från att intervjupersonen berättat sin upplevelse av situationen utifrån de teman som funnits i intervjuguiden. Då detta är vad vi är ute efter ser vi att även denna intervju har validitet, även om den kanske inte är lika stark som i de andra intervjuerna.

En annan punkt som Kvale (1997) tar upp är validiteten i utskriften. Kvale menar att det handlar om valet av språkform för utskriften. Här har vi försökt vara så konsekventa som vi haft möjlighet till just med tanke på att få en stark validitet. De tre intervjuerna som vi gjort med bandspelare är utskrivna ordagrant utefter det sagda ordet i intervjun. Detta för att inte riskera att eventuella egna tolkningar smyger sig in i intervjupersonernas berättelser. Utskriften av telefonintervjun gjordes utefter samma idé. De anteckningar som gjorts under intervjun skrevs ut i en tydligare form utan att förändra innehållet. Utskriften byggde bara på det som antecknats under intervjutillfället. På detta sätt tror vi att vi lyckats hålla utskrifterna rena från egna tolkningar. Mailintervjun har vi valt att behålla i det skick som det var då vi tog emot den. Här var ju texten som vi fick precis som intervjupersonen valt att uttrycka sig, och genom att inte göra något ytterligare med den, har vi friskrivit oss från risken att sänka validiteten i utskriften.

Reliabilitet handlar om tillförlitligheten, alltså om mätningarna av undersökningen är korrekt gjorda (Thurén 2004). När det gäller reliabilitet inom den kvalitativa forskningen, så tittar man på forskningsresultatens konsistens (Kvale, 1997). Kvale menar att det i kvalitativa studier handlar om hur man har ställt sina frågor och hur man har gjort utskrifterna. För att kunna pröva konsistensen i intervjupersonens svar kan man ställa frågor som liknar varandra kring samma tema (Larsson, 2005). Och man kan pröva reliabiliteten i utskriftssituationen

genom att samma avsnitt i intervjun skrivs ut av två olika forskare (Kvale, 1997). Vi vill påstå att vi ägnar oss åt något liknande då vi i utskriftssituationen båda lyssnade på inspelningen och i tveksamma situationer förde vi en diskussion om ordens och meningarnas innehåll.

Reliabilitet är dock svårt att fastställa eftersom vi i vår kvalitativa studie inte gjort någon mätning utan främst tittat på ett fenomen och dess kvaliteter (Larsson, 2005). Som vi ser det så har den stora reliabilitetsfrågan för oss handlat om hur vi tolkat innehållet i de resonemang som förts i intervjuerna, då vi ibland på efterhand har tolkat uttalande på olika sätt.

Generaliseringar görs i syfte att studera det som är, och att kunna fastställa det normala. Man försöker visa på forskningsfallets överensstämmelse med de övriga samhällssekendet (Kvale, 1997). Kvale belyser vissa möjligheter till att generalisera kvalitativa resultat, men då vi i vår studie inte har något intresse av att generalisera upplever vi att dessa möjligheter är irrelevanta för oss att diskutera vidare. Vår studie syftar främst till att väcka ett intresse för ett område som inte ofta blir belyst. Att generalisera över våra fem intervjuer skulle bara betyda att vi drabbats av hybris, eftersom små urval gör det i det närmaste omöjligt att generalisera (Larsson, 2005).

3.7 Etiska perspektiv

Vårt undersökningsområde kan uppfattas som känsligt för de inblandade. När det handlar om gömda flyktingar och människor som hjälper gruppen är det extra viktigt att vi som undersökare inte röjer någon information som kan skada de inblandade. Som deltagare i en undersökning har man rätt att vara anonym och skyddad från insyn. I samband med detta har Humanistisk- samhällsvetenskapliga forskningsrådet (1990) framställt fyra forskningsetiska principer som syftar till att skydda deltagare i olika forskningsprojekt. Detta är något som vi utgått ifrån under undersökningens gång.

- *Informationskravet* – forskaren informerar sina undersökningsdeltagare om de villkor som gäller för deras deltagande, samt syftet med undersökningen. Forskaren ska även upplysa om att det är frivilligt att delta och att man därmed har rätt att ångra sig och avbryta sin medverkan.
- *Samtyckeskravet* – forskaren inhämtar de medverkandes samtycke.
- *Konfidentialitetskravet* – etiskt känsliga uppgifter får inte röjas. Identifierbara personer ska rapporteras på ett sätt så att inga utomstående kan identifiera dem.
- *Nyttjandekravet* – Insamlade uppgifter om enskilda personer får inte användas i annat än vetenskapliga syften.

För att följa dessa krav har vi gått tillväga på olika sätt. Vi inledde med att skriftligt i vår förfrågan informera om syftet med vår undersökning, samt att de som eventuella uppgiftslämnare självklart är anonyma och att deltagandet är frivilligt. För att våra intervjupersoner skulle känna sig så trygga som möjligt med intervjusituationen fick de själva bestämma var och när vi skulle träffas.

När vi skrev vår intervjuguide tog vi hänsyn till konfidentialitetskravet genom att utesluta frågor som kräver personliga avslöjanden. Detta för att försvåra eventuell identifiering av våra intervjupersoner.

Vid själva intervjutillfället presenterade vi oss själva och vår undersökning lite mer ingående. Vi tog återigen upp anonymiteten och att medverkan var frivillig samt att det aldrig var för

sent att ångra sig. Innan själva intervjuerna startade frågade vi samtliga medverkande om tillstånd att använda diktafon under intervjun för att underlätta vår sammanställning av materialet. Vi informerade även om att materialet endast skulle komma att användas i forskningssammanhang. Detta skedde skriftligt vid vår mailintervju och muntligt per telefon i vår telefonintervju.

3.8 Litteratur och materialsökning

För att hitta fakta kring statistik, lagar och frivilligorganisationer har vi sökt information på Internet. För att få fram sådan information har bland annat vi använt "gömda flyktingar", "hjälpa flyktingar", "asylsökande", "asyllagar", "underground" och "helping illegal immigrants" som sökord. Vi har med hjälp av dessa kommit in på sidor från www.rosengrenska.se och www.FARR.se där vi hittat lämplig information kring vårt problemområde. Vi har även sökt på www.Migrationsverket.se, www.riksdagen.se, www.lagrummet.gov.se samt www.geasyl.nu. På dessa hemsidor har vi sedan sökt vidare på ovanstående sökord och därmed fått en hel del väsentlig information. Tips på hemsidor har vi även fått genom litteratur vi har kommit i kontakt med.

För att få tag i relevant litteratur har vi använt oss av Göteborgs universitets databas GUNDA där vi har använt oss av sökord som "gömda flyktingar", "asylsökande", "roller", "humanistiskt perspektiv", "humanitet" och "Copingstrategier". För att få en så aktuell information som möjligt har vi främst sökt efter nyutkommen litteratur, vilket dock visade sig vara begränsat. När det gäller våra teorier har vi sökt efter primärkällor för att få en så trovärdig grund som möjligt. I vårt utökande sökande efter primärkällor har vi använt oss av de register som finns i sekundärkällor vi har hittat. I de fall då vi inte hittat böcker på GUNDA har vi utökat vår sökning till LIBRIS, en överhängande databas för alla forskningsbibliotek i hela Sverige.

4. Resultatredovisning med analys och tolkning

Vi kommer nedan att redovisa och analysera våra resultat med hjälp av fem teman som vi arbetat fram under undersökningens gång. Dessa är hanterbarhet/coping, solidaritet, roller, handlingsstrategier/handlingsutrymme och samhällssystemet. Efter insamlandet av resultaten såg vi att inkludering/exkludering inte var tillräckligt stort för att utgöra ett eget tema. Vi har därför vävt in resultaten från dessa begrepp under temat handlingsstrategier/handlingsmöjligheter. Utifrån våra teman har vi sökt lyfta upp det centrala i våra respondenters berättelser som kan hjälpa oss att finna svar på våra frågeställningar. Vi kommer att varva resultaten med egna kommentarer och tolkningar, citat, teorier samt likheter och avvikelser i jämförelse med den tidigare forskning vi tidigare redovisat.

För att stärka tillförlitligheten i vår undersökning samt göra vår resultatredovisning mer levande för dem som läser, har våra fem respondenter fått fingerade namn, vi kallar dem för Erik, Eva, Maria, Åsa och Lisa. En del av våra resultat kommer att redovisas i dåtid, då alla våra respondenter inte längre är lika aktiva i frågan, utan berättar om erfarenheter från den tid då de var det. Under våra teman har vi markerat en del ord i fet stil för att tydliggöra för dig som läsare vilka ämnen vi berör.

4.1 Hanterbarhet/coping

Våra respondenter har alla olika kontakt med gruppen gömda flyktingar och därmed även olika sätt att **hantera livet i gränslandet**. Erik arbetar med något helt annat än flyktingfrågan i den ”synliga världen”, i sitt professionella arbete. Han upplever det professionella arbetet som en fristad där han kan vila ut och komma ifrån den hårda politiska cyniska sfären som han anser att flyktingpolitiken är. Han har försökt hitta en balans mellan det professionella och det ideella som gör att han får ut olika från sina båda arbeten. Han tycker vidare att det numera fungerar bra att kombinera det ideella och professionella, då han har gjort det lite till sin egen grej. Han säger följande om detta:

”Jag tror att det är något som växer med tiden och man lär sig undertiden att hålla isär det” (Erik)

Han säger vidare att han har lärt sig att kombinera sitt ideella arbete och privatliv genom att han har haft möjlighet att tänka efter. Han jobbar nu för en verksamhet där många är engagerade, vilket gör att han upplever att han lättare kan dra sig tillbaka. Genom att ha tagit sig tid till att tänka över det han gör tror han att det har hjälpt honom att se att allt inte står och faller på honom. Han menar att det ger honom mer än det tar tid och hade det inte gjort det skulle det inte fungera:

”Man orkar ju inte ens om man får lön om man inte riktigt trivs med det. I första kontakten med de här frågorna så kan man tro att det är väldigt tungt, men man får så mycket av det.” (Erik)

Han menar vidare att han kan göra skillnad, framför allt för sig själv. Han tycker att han måste göra detta:

”Jag vill ha andra intressen än det som är mainstream. Jag tycker det är viktigt med människor och att tänka på människor.” (Erik)

Han gör framför allt detta för sin egen skull, då han inte vill ställa upp på det här. Han menar att om man vill jobba med förändring så bör man syssla med något annat då man kan förändra mycket i andra sammanhang. Han säger vidare att han har lärt sig mycket genom att han har kommit i kontakt med andra som kan mycket, och att han vill lära sig så mycket som möjligt.

Om man kopplar Eriks berättelse till coping och hanterbarhet ser vi det som att han bland annat gör detta för att klara av livet i stort. Han säger att han arbetar med problematiken för sin egen skull och vår tolkning är att han gör detta för att trivas med sitt liv genom att han kan känna att han gör någonting viktigt för någon annan. Han kanske behöver befinna sig i gränslandet därför att det är där han känner att han kan göra en skillnad. Detta ser vi som en kombination av problemfokuserad- och känslfokuserad coping då han dels känner att han gör detta för sin egen skull, för att han känner att det gör en skillnad för honom själv, dels är det problemfokuserat då han hanterar sina känslor genom att agera och försöka inrikta sig på ett problem som är viktigt för honom. Enligt Monat & Lazarus (1985) kan man, som vi beskrev ovan under copingteori, dels ta tag i problemet direkt och försöka hantera det eller först hantera sina känslor inför problemet. Vi menar att vår respondent i detta fall både hanterar sina känslor och problemet på samma gång.

Eva upplever det som jobbigt att aldrig få vara riktigt privat i sitt eget hem och hon menar att det aldrig hade gått om hennes man inte hade varit på samma linje som hon. Hon säger att detta har berikat deras äktenskap, då de haft ett gemensamt projekt. Sovrummet ser hon som sitt "eget revir" dit ingen annan går in om dörren är stängd. När hon vill vara ifred läser hon eller löser korsord. Hon säger att hon är en stark person som inte lägger på sig så mycket och som inte grubblar utan lever i vardagen.

Detta ser vi som en typ av problemfokuserad coping då vår respondent ser till att hon har ett eget revir dit hon kan gå om hon vill vara för sig själv. Hade hon inte haft denna egna frizon skulle det förmodligen bli svårt för henne att hantera vardagen med de gömda i hennes hem. Monat & Lazarus (1985) beskriver att självkontroll är en form av copingstrategi för att hantera en svår situation. Vår respondent beskriver sig själv som en stark person och det verkar som att hon har kontroll över sig själv och sin situation, vilket vi tror kan vara en av orsakerna till att hon klarar av att hantera sin roll som flyktinghjälpare i gränslandet.

Åsa säger följande om varför hon engagerar sig:

"Det ger mig lite bättre samvete i en orättvis värld"(Åsa)

För att hantera sina upplevelser talar hon med likasinnade, samt läser.

Maria beskriver att hon numera kan hantera kombinationen mellan det privata och det ideella, men hon upplevde det som svårt i början:

"I början så var det ett hav lite, det var som en kran som öppnades, man kom dit till XXX så såg man människor som inte hade någonstans att bo och så vet man att man själv har ett ledigt gästrum hemma där ingen sover och så känner man att man vill bjuda hem folk och kanske ge dom nåt, då tänker man väl, man behöver en frizon. Hemmet får väl vara den frizonen, om jag hjälper till med detta så får kanske någon annan ta den biten."(Maria)

Hon menar vidare att det är väldigt svårt att begränsa sig, men att man måste göra det för att det ska hålla i längden. Samma person säger att de inom organisationen pratar mycket med varandra för att bearbeta sina upplevelser. Hon menar att de konsulterar varandra i olika ärenden:

"Jag har väl något naturligt filter där jag lämnar jobbet på jobbet."(Maria)

Detta har hon alltid kunnat göra då hon har bra vänner och en bra familj som håller henne sysselsatt, vilket gör att det inte finns något utrymme för henne att "älta" något annat. Men hon medger ändå att hon kan gå hem ledsen ibland.

Ovanstående beskrivningar kopplar vi till Monat & Lazarus (1985) försvarsmekanism som handlar om att söka socialt stöd. De hanterar sin situation genom att prata med andra som är i samma situation, vilket gör att de kanske känner sig mindre ensamma i sina roller och de kan finna stöd i varandra.

Lisa menar att hon inte skulle kunna arbeta på samma sätt nu som hon gjorde när hon engagerade sig som mest eftersom hon anser att hon inte har de krafterna nu. Hon tänker nu i efterhand att hon kanske hade kunnat göra på ett annat sätt eller kanske tipsa andra om att ta det lite lugnt och tänka på att man har begränsade krafter. Hon var under perioden

katastrofinriktad och menar att hon hade någon slags skräck för döden eftersom hon visste att om dessa människor tvingas lämna landet så kommer de snart att dö:

”Men jag tror att det gick in väldigt väldigt djupt i mig, det alltså deras skräck gick in väldigt mycket i mig.”(Lisa)

Hon pratar i samband med detta om sekundär traumatisering och menar att detta präglade hennes liv för mycket då. Det tog all hennes tid och det slutade med att hon ”gick in i väggen”, hon kunde inte sova, hon hade bristande koncentrationsförmåga och hon var frånvarande hemma. Hon menar att detta berodde på hennes bristande förmåga till gränssättning:

”Man måste stänga av när man går hem, men vissa saker måste man inse också är så tuffa liksom och det ställs på sin spets och du som människa ställs inför jätligt viktiga frågor liksom, som man måste, tycker jag, svara på liksom, eller ärlighet inför sig själv. Och ibland så måste man ju gå över vad som är brukligt som professionell, inte med sina krafter utan med vad man gör.(...) Vad är rimligt att människor ska utsättas för? Det här är ju liksom inte humant, jag tror att alla människor har nån slags grundläggande långt därinne human känsla för att det här rätt eller det här är fel, sen kan lagar och paragrafer allt allt säga vad som helst men det finns något djupt därinne som jag tror är rätt, här går gränsen och jag tror det var den som många under den här tidsperioden kände att den är nådd, det räcker.”(Lisa)

Den här perioden var mycket jobbig för Lisa, då hon hela tiden arbetade med människor som hade det så mycket jobbigare än hon själv, vilket gjorde att hon inte insåg hur jobbigt hon faktiskt hade det själv, hon menar att hon inte brydde sig om att känna det. Efter att hon blivit sjuk blev hon tvungen att hantera sin situation och hon gjorde det genom att koppla bort allting och bara ta hand om sig själv:

”Jag gick liksom in för det till 150 %, då var det liksom att, då gjorde jag en kampanj för mig själv (...) så att jag själv skulle överleva helt enkelt.”(Lisa)

Lisa säger att hon då fick otroligt mycket hjälp av de människor som hon tidigare hjälpt, och att hon fick otroligt mycket kärlek tillbaka från dem. Hennes sätt att läka blev också att börja jobba mer ideellt med frågan i ett större sammanhang och i en annan roll som hon inte kände sig så ensam i. Hon berättade även att det har betytt mycket för henne att skriva om det som varit då hon menar att det är lätt att själv bli delvis traumatiserad när man jobbar med traumatiserade människor.

Lisa menar att hon gör det här för att hon inte har något annat val, och hon frågar sig vad hon annars skulle ha gjort när människor kom till henne och bad om hjälp. Hon säger samtidigt att det ger henne en tillfredsställelse på något sätt:

”Alla människor vill väl känna sig goda ibland kanske...”(Lisa)

Vår tolkning av ovanstående beskrivning är att Lisa under hennes period som flyktinghjälpare förnekade att hon själv mår dåligt, hon undvek att känna efter hur hon själv mår eftersom hon ansåg att de människor hon hjälpte mår mycket sämre. Detta ser vi som en typ av problemfokuserad coping, då hon förnekade sina egna känslor och fokuserade istället på problematiken kring de gömda. När denna förnekelse inte längre fungerade för henne och hon gick in i väggen, ändrade hon sin copingstrategi till att bli känslufokuserad. Vi tolkar det

som att Lisa i och med detta tog tag i sin situation och byggde upp en självkontroll då hon insåg att det inte skulle fungera att fortsätta på samma sätt som tidigare. I och med att hon blev sjuk fick hon socialt stöd från de människor som hon tidigare hjälpt, vilket kanske var en av orsakerna till att hon klarade av att hantera sina egna känslor och helt fokusera på sig själv.

Vi frågade även våra respondenter om de ibland kunde känna sig **rädda i situationen som flyktinghjälpare** och dessa känslor kunde se olika ut bland våra respondenter. Maria svarade på detta att man blir så avtrubbad att man inte tänker på det. Åsa svarar att hon kan vara rädd för polisen, avlyssning och otäcka anonyma brev som kommer till henne. Samtidigt som Lisa menade på att den största rädslan som hon bar på, var för om politikerna skulle bli trötta på hennes påtryckningar och bestämma sig för att skicka polisen:

”Nä, nu räcker det med skiten och tjafset, nu får dom inte hålla på där ute längre, nu gör vi en räd. Vi tar massa och ut med dom.”(Lisa)

Eva svarar på detta att hon inte är rädd för sin egen skull, utan för att någon ond människa ska ange flyktingarna som bor hos henne.

En sak som varierar mycket i svaren från våra respondenter är om det ideella engagemanget **kostar dem något**. Erik menar att det inte kostar honom så mycket, kanske någon gång då och då, men det är inget som drabbar honom personligen. De försöker istället få in pengar på annat sätt. Samtidigt menar Eva att det kostar jätte mycket. Eftersom flyktingarna inte har något bidrag från samhället får de inte ut någonting, vilket gör att hon och hennes familj får stå för allt själva för att inget ska avslöjas. Hon nämner att det blir som en konstig matematik som egentligen inte går ihop, detta på grund av att de sällan har haft ekonomiska bekymmer. Även Åsa uppger att det kostar henne pengar.

Lisa säger att hon har skänkt pengar vid något enstaka tillfälle, men att hon inte gör det regelbundet. För Maria kostar endast resorna till och från organisationen där hon arbetar pengar.

Det är alltså endast två av våra respondenter som det ideella engagemanget kostar pengar och för Eva kostar det mycket eftersom hon har gömda boende hos sig och hon får därmed stå för deras dagliga konsumtion. Erik och Lisa har vid enstaka tillfällen skänkt pengar, vilket vi anser tyder på att de vid vissa situationer då det har krävts hanterat problem på detta sätt. Vi tänker oss att det kanske ger dem ett lättare samvete, då de ser hur dessa människor lever, men samtidigt visar de på en självkontroll då de inser att de inte kan ansvara för dessa människor ekonomiskt utan istället väljer att hjälpa till på andra sätt.

Mot slutet av våra intervjuer frågade vi respondenterna hur länge de tror att de **orkar engagera sig i frågan** och även här fick vi helt olika svar. Erik svarade på detta att det är upplagt så att han ska kunna hålla på hela livet på ett eller annat sätt, då han tycket att frågan och vår framtid är väldigt viktig.

Maria menar att det är svårt att svara på, men hon tror att hon kommer att klara några år till:

”Jag ställer upp så länge det behövs, så känner jag idag i alla fall.”(Maria)

Hon säger vidare att hon hamnat mitt i det här och hon tycker att hon blir bra bemött och att hennes hjälp uppskattas:

”Det är därför jag går dit varje vecka, för att jag känner mig behövd.”(Maria)

Åsa planerar att hålla på med flyktingfrågan så länge hon är frisk fysiskt och så länge orättvisorna består, samtidigt som Eva hoppas att nästa uppdrag kommer att bli det sista. Det är dock ett ganska långt uppdrag på 4-5 år, men hon menar vidare att det är väldigt svårt att säga nej när någon knackar på:

”Livet skulle vara jätte tråkigt om man bara skulle sova, äta och jobba, sova, äta och jobba (...) detta är våran hemliga grej, och det är ett otroligt roligt liv!”(Eva)

Vi kan se att någonting som alla våra respondenter varit överens om är att fortsätta på ett eller annat sätt. Detta anser vi visar att de trivs med sina roller då de alla verkar få ut mycket av sitt engagemang på ett personligt plan.

Tre av våra fem respondenter hanterar svåra situationer genom att prata med andra om det som de upplever som jobbigt. Detta anser vi belyser det som England (1986) tar upp om att vi alla behöver dela med oss av känslomässigt svåra upplevelser till andra människor för att bibehålla välmående, han menar vidare att vår coping då har lyckats. Några av våra respondenter hanterar även sina känslor genom att tänka, skriva och läsa. Detta kopplar vi till det England beskriver om att alla människors förmåga till coping är olika och att vi alla hanterar saker på olika sätt. Vi tolkar det som att våra respondenter har hittat sina egna sätt att hantera sina upplevelser och livet i gränslandet på. Något annat som tre av våra fem respondenter tar upp är att de har sin egen frizon där de kan koppla bort problematiken och fokusera på annat. Detta ser vi också som ett sätt att hantera livet i gränslandet.

4.2 Solidaritet

Erik tycker att Sverige och den svenska identiteten är förknippat mycket med solidaritet. Han menar att vi inte har mycket annan stolthet och att vi därför borde värna om den.

Eva menar att hon får igen för all tid och alla pengar hon lägger ut för de gömda i form av djupa vänskapsrelationer och mycket vänner utanför Sverige, vänner för livet. Hon nämner också att kommentarer såsom ”tack vare er lever vi” gör att det inte känns svårt att lägga ut pengar för att hjälpa.

”Vi är inga helgon eller supermänniskor, vi utnyttjar bara de möjligheter vi har. Vi har levt ett liv på landet som gett oss möjlighet att göra detta. Vi är skapta för detta. Då vi har en kristen grund upplever vi det som ett uppdrag från Gud.”(Eva)

Det är ingen av Evas grannar som någonsin frågat om de som bor hemma hos henne, även fast de säkert har förstått vad som pågått. Och hon berättar att grannarna kom och gratulerade när de som bodde hos henne fått uppehållstillstånd. I samband med detta nämner hon solidaritet som ett viktigt begrepp.

”Det finns alltid goda människor”(Eva)

Hon menar vidare att det inte är tungt att hjälpa de gömda, då hon får mycket hjälp av dem i hemmet och hon lever på dessa fina minnen:

”Man får en kärlek till dem, vänskap och solidaritet.”(Eva)

Maria tycker att arbetet är roligt och följande citat visar varför hon går dit:

”Det är en gemenskap som man har hamnat i och det är inte bara de gömda utan alla som jobbar med det. Väckigt speciella människor, väldigt godhjärtade människor. Stor inspiration för mig.”(Maria)

Lisa upplever det som naturligt att hjälpa personer som behöver hjälp. Hon berättar om att det kan handla om människor i jobbet eller privat och då hon inte tänker att man måste finna sig i allting så blir det inte så konstigt för henne att hjälpa människor som gömmer sig.

Åsa menar att det bara är till att fortsätta eftersom det handlar om andras rätt till ett värdigt liv.

Vi har diskuterat solidaritet som en ideologisk idé som bygger på sammanhållning och ett gemensamt ansvar för de utsatta (Blennberger, 2000). Detta tog även Karstensen (2002) upp i sin doktorsavhandling där han beskriver hur människor från olika samhällsklasser går samman i ett gemensamt ansvarstagande för de gömda. Eva berättar om en typ av tyst solidaritet som vi kan se hos hennes grannar. Ingen har berättat något för dem om att flyktingarna gömmer sig hos henne, men de har förstått detta ändå, och visar en typ av stöd och solidaritet genom att inte ange flyktingarna. Situationen är ganska beroende av att grannarna inte berättar och de bekräftar sitt stöd igenom att gratulera när flyktingarna väl fått sitt uppehållstillstånd.

Något som flera av våra respondenter talar om är en typ av social rikedom. De menar att de får en gemenskap som de inte hade haft om det inte hade varit länkar i gränslandet. Och att det är denna som gör att man många gånger orkar fortsätta. Illman (2005) talar om människosynen ur ett humanistiskt perspektiv, och att man i en social kontext formas, och detta är något som vi kan koppla ihop med upplevelsen av att få ut någonting ur gemenskapen i gränslandet. Eva talar om att få hjälp, vänskap och kärlek av de hon gömmer. Maria i sin tur menar att hon blir inspirerad av dem som hon möter i sin gränslandsgemenskap. Ingen av våra respondenter tycker att det är konstigt att de hjälper till på detta sätt.

Det humanistiska synsättet verkar ligga som grund hos dessa människor, och att ta ansvar för människor som befinner sig i svårigheter är en självklarhet, och Erik säger till och med att den traditionen är mer eller mindre det enda som vi i Sverige har att vara stolta över. Som vi redovisat tidigare, är ingen av våra respondenter redo att sluta med flyktinghjälpen ännu. Vi ser det dels som ett bevis för att de upplever att de får ut något av det, och att de upplever att deras engagemang gör en skillnad för flyktingarna, men vi ser det också som ett led i att fortsätta att kämpa för den svenska solidariteten. För om det är det enda vi i Sverige har att vara stolta över, då har vi en hel del att kämpa för.

4.3 Roller

De personer som vi har intervjuat ser på sina **olika roller** i gränslandet samt i det ”vanliga” livet på olika sätt och kombinationen av dessa roller verkar inte vara något som påverkar varandra, utan våra respondenter har funnit olika sätt att hantera olikheterna i det ideella, professionella samt i det privata. Erik menar att man ju alltid har olika roller i olika sammanhang. Detta belyser även Forsén (1978) i enlighet med rollteorin, när han förklarar

hur vi som individer i samhället är bärare ett flertal roller samtidigt, eftersom vi befinner oss i olika sociala situationer.

Eva ser sin roll som kommen ur människokärlek. Hon hjälper flyktingar som fått avslag att gömma sig och hon ser detta som sin grej istället för att gå ut och demonstrera eller att åka iväg och jobba för Röda korset. Hon ser sitt ideella arbete som en möjlighet att involvera dessa människor i vardagen genom att ge en grund i form av att lära ut språket, samt hur samhället och myndigheter fungerar.

Åsa tycker att rollen hon har är en del av det samhälle som vi lever i, hon menar att andra blundar för problematiken och lever för att ha det bra själva. Hon säger om detta att:

”Jag väljer att göra detta eftersom det är en del av min livsinställning”(Åsa)

Utifrån det humanistiska perspektivet som starkt trycker på människans lika värde, kan man tolka ovanstående berättelser som att våra respondenter upplever att deras roller inte alltid är någonting som de aktivt har valt. Man ser att samhället inte behandlar alla människor på samma sätt och utifrån en humanistisk livssyn upplever man att man måste bistå de människor som ur deras synvinkel blir orättvist behandlade, eller förbisedda. Detta kan vi koppla till Blennbergers (2000) diskussion kring humanitet och framförallt det att ta ansvar för andra människor när de befinner sig i svårigheter.

Lisa upplevde under sitt arbete inom detta område att mycket låg på hennes axlar och att hon tagit på sig mycket:

”Jag tror att jag hade lite hybris”(Lisa)

Hon menar vidare att hon ibland kände sig ganska ensam i rollen som ”flyktinghjälpare” och hon önskade att fler kunde engagera sig och underlätta hennes arbete.

Som Forsén (1978) beskriver rollteorins syn på roller finns ett antal normativa förväntningar knutna till varje roll. Utifrån ovanstående respondents upplevelser av att bära mycket av ansvaret och känna sig ensam i det visar på att hon själv hade höga förväntningar på sin roll som flyktinghjälpare. Vi drar jämförelsen till en organisation som arbetar med flyktingar som gömmer sig. Där kanske en person har ansvar för det ekonomiska samtidigt som en annan ansvarar för den terapeutiska biten, en tredje kanske ansvarar för praktiska detaljer som att köra till möten eller ringa advokaten osv. Vår respondent fick bära största delen av dessa tre roller på egen hand. Detta tolkar vi som att Lisa själv fick en arbetsbörda som annars kanske skulle ha varit uppdelad på tre personer om inte fler. Vi tolkar detta som att hennes förväntningar på sin roll på något sätt förstärkte omgivningens förväntningar på hennes arbetsbörda, på hennes sociala position och därmed fastställde hennes roll i situationen.

Maria menar att hon egentligen inte håller isär sina olika roller eftersom hon jobbar med samma sak i sitt professionella arbete. Hon tänker på sitt ideella arbete som ett vanligt arbete för att klara av det och hon menar att hon stöter på människor som lider i sitt professionella arbete också. Hon ser på sin roll i gränslandet som att hon är en viktig person i de gömdas liv och att hon är länken till den vanliga världen för de gömda som hon kommer i kontakt med. Hon menar att hon kan hjälpa de som kommer hit, som inte vet vilka regler som finns och vart man ska gå om man behöver något:

”Det kan vara väldigt befriande kanske att det finns nån som finns där och pekar ut var man ska gå eller vad man ska göra”(Maria)

Maria har däremot med tiden lärt sig att hålla isär sitt privatliv med det ideella arbetet, hon menar att det är som med alla uppgifter man tar på sig, att man egentligen inte vet så mycket om det från början, men efter ett tag börjar man känna sig bekväm i sin roll och man får koll på sina uppgifter.

Som vi nämnde i vårt kapitel om roller så menar vi att rollen är en form av mask som man kan ta på sig eller av sig beroende på vilket sammanhang man befinner sig i. Vi tolkar ovanstående berättelse som att vår respondent har på sig denna mask både i sitt professionella och i sitt ideella arbete då hon inte håller isär dessa roller. Däremot har hon numera en förmåga att ta av sig masken i sitt privatliv och koppla bort sitt arbete i och utanför gränslandet.

4.4 Handlingsstrategier/handlingsmöjligheter

Att **handla i ett gränsland** som inte är synligt i vårt samhälle kan vara svårt, men våra respondenter menar ändå att det finns mycket man kan göra för att hjälpa flyktingar som tvingas gömma sig. Erik säger att den organisation han nu tillhör har blivit mer känd bland de gömda, vilket gör att andra kontaktposter kan slussa över människor som behöver hjälp till dem och de har även möjlighet att slussa vidare ännu ett steg, då många olika frivilligorganisationer samarbetar med varandra. Han menar vidare att man kan agera, men att det alltid är en kamp att driva det:

”Man kan agera, visst, men det är inte självklart att det hjälper och jag tror att det är en viss läggning som de som jobbar med de här frågorna har, att man gör det trots att man vet att det kanske inte gör någon skillnad, men att man gör det är själva skillnaden.”(Erik)

”Jag tänkte på den här filmen ”Gökboet”, har ni sett den? Det är en scen när han slår vad med de andra, han ska lyfta upp den här, nåt betongaktigt och ska slänga den och sen så springa ut därifrån, och de andra bara skrattar åt honom”(Erik)

Han menar att det är likadant med flyktingpolitiken och att detta exempel var en bra bild av hur det ser ut:

”Det gör en skillnad trots att ingenting förändrades, det gör en skillnad för att någon gör något istället för att bara stå och titta, man måste göra det. (...) ”Jag har annat val, jag kan skaffa mig andra intressen och skita i alltihopa, men jag vill inte det. Jag tycker det är viktigt och kul med vissa frågor, och värdefullt, för vi har sett många som har fått uppehållstillstånd, det är det som är grejen, att det hjälper, att människor härdar ut. Att se att det är några som inte vill slänga ut dem.”(Erik)

Erik talar om människor med en viss läggning som jobbar med dessa frågor, och vi ser att denna läggning kan innebära att man bär på det som Berglind (1995) talar om som självbestämmandeprincipen och godhetsprincipen. Självbestämmandeprincipen, därför att man vill stödja dessa människor i kampen för rätten att få bestämma över sitt eget liv, och godhetsprincipen, därför att man väljer att vara god mot sina medmänniskor och att hjälpa dessa människor i deras kamp. Dessa principer kan ses som vår respondents inre möjligheter till handling, då detta ligger till grund som vägledning i hans handlande (Berglind, 1995).

Erik beskrev vidare hur handlandet gjorde en skillnad, trots att ingenting egentligen förändrades i samhällsstrukturen. Vi ser det som att de yttre hindren – samhällsstrukturen, tar udden av de inre förutsättningarna i form av att ingenting förändras på en konkret nivå. Däremot finns de inre förutsättningarna kvar, genom att individen fortfarande är bärare av ett särskilt synsätt och etiska principer, och genom att visa var man står, kan man därför göra en skillnad för de gömda då de får se att det finns människor som ställer sig på deras sida. Och denna känsla kan ge hopp inför framtiden. Skillnaden görs även för individen då man visar för sig själv att man inte ställer upp på omgivningens krav, och genom att handla annorlunda visar man att man väljer att inte låta saken bero (Berglind, 1995).

Eva säger att hon har respekt för att vi inte kan ta emot alla som kommer till Sverige, men hon menar att det blir en helt annan sak när man lär känna dessa människor. Hon säger att hon inte gör detta i opposition mot samhället, utan för att rädda människoliv. I hennes kontaktnät finns det enskilda människor som hon vet att hon kan lita på och detta nätverk av professionella ser hon som viktigt för att hon ska kunna handla.

Maria säger följande om sitt handlingsutrymme:

”Nä, det ideala är att vi ska avskaffa oss själva, vi ska inte behöva göra detta, vi gör faktiskt statens arbete, enligt min åsikt, vi gör deras arbete på vårans fritid. Jag tycker inte att vi borde finnas.”(Maria)

Lisa upplevde inte sitt arbete som ideellt, utan snarare som att hon drog ut det professionella till sin spets och tog konsekvenserna för barns rättigheter. Hon frågar sig hur mycket man som professionell kan blunda för och hur mycket man kan säga att jag gör bara mitt jobb:

”Hur mycket orkar du se, hur mycket orkar du göra, det handlar ju om det också.”(Lisa)

För Lisa började det hela när människor kontaktade henne i hennes yrke och berättade att de ”fått negativt”. Hon märkte att dessa människor mår mycket dåligt psykiskt och hon började då jobba med problematiken. Hon såg barn som bärare av mycket oro, och hon och flera med henne ansåg att detta bara var för mycket, de insåg att flyktingpolitiken blivit hårdare och drog därför igång en kampanj för dessa människor:

”Då var vi också det här nätverket som fanns och engagemanget liksom och känslan av att vi mötte så mycket där ute som man inte såg i resten av stan eller på många håll i Sverige. Och för min del så var det ju en ganska tuff tid.”(Lisa)

Lisa upplever ändå att det finns ett handlingsutrymme då man kan jobba mot media och mot politiker för att försöka få till stånd en debatt och ett uppvaknande kring frågan. Hon menar även att man har ett vidare handlingsutrymme som sakkunnig och att det är respektingivande att ha lite på fötterna när man pratar med maktavare.

Vi ser att våra respondenter har ett olika stort handlingsutrymme beroende på vilka resurser och kontakter som man upplever sig ha tillgång till i sitt ideella nätverk. Larsson & Morén (1988) menar att handlingsutrymmet innebär de tolknings- och handlingsmöjligheter som det sociala systemet ger tillgång till, och de menar även att individernas egen självförståelse, upplevelse, vilja och kunnande påverkar deras handlingsmöjligheter. Våra respondenter har skapat ett handlingsutrymme utefter det som de har att bygga på. Vad vi kan se så har de som arbetar inom en organisation ett större nätverk att falla tillbaka på, men den som står i det

ideella arbetet själv har även byggt upp ett nätverk som hon känner att hon kan lita på, och denna har skapat ett handlingsutrymme på andra områden. Som vi pekat på under temat ”roller”, utnyttjade Eva de kunskaper som hon hade genom att lära ut grunderna i svenska språket och även att visa på hur samhället fungerar och de svenska myndigheternas byråkrati. Här har hon skapat sitt eget handlingsutrymme som hon kan kontrollera och verka inom genom de kunskaper och tillgångar som hon besitter.

Erik som arbetar inom en frivilligorganisation har haft möjlighet att skapa ett större handlingsutrymme utifrån frivilligorganisationers möjligheter till att bidra med ekonomiskt stöd och juridisk hjälp i större utsträckning (Sjöquist, 1990).

Lisa som valt att se sin kamp för de gömda som en förlängning av sitt professionella uppdrag, kan genom att hon är en del av det offentliga systemet, utnyttja sin ställning och sin tolkning av sitt uppdrag till att sätta igång en debatt genom media, och på detta sätt skapa ett stort handlingsutrymme. Detta kan vi även koppla till vår diskussion om inkludering. Madsen (2005) skriver att man, som en inkluderad deltagare i ett system, har möjlighet att handla, och att man, för att bli synlig, bör ha kännedom om systemet. Det kan förklara varför vår respondent har haft möjlighet till att genom media och kontakt med politiker lyckats dra igång en kampanj om denna fråga.

Våra respondenter agerade på olika sätt för att **undvika att röja känslig information**, olika försiktighetsåtgärder vidtas och Eva har offrat en stor del av sitt privata liv för att hålla sitt engagemang hemligt och undvika att någon ska bli utskickad från landet. Hon menar att man lär sig att inte prata om det med omgivningen, utan håller det så långt det går inom familjen. Hon säger vidare att hon har valt bort andra åtaganden, då detta tar all hennes tid. Hon har också fått begränsa sitt sociala liv till en ganska liten vänskapskrets, men att hon inte lider av detta då hon har en stor familj.

Maria menar att det egentligen inte är någon som kollar upp vilka de har kontakt med, det är därför inget de behöver oro sig för. Det som däremot kan vara oroande är när de gömda tar sig till dem, vilket oftast sker med spårvagn och eftersom de inte har några pengar kan de inte betala för sin färd. Hon menar att detta är den största fällan och att de därför ibland blivit tvungna att ge pengar till spårvagnskort.

Åsa säger att hon är försiktig när det gäller telefon och kontakter och Erik talar om att aldrig skriva adress och namn på Internet, samt att prata så lite som möjligt i telefon om sådana uppgifter. Erik menar att de istället löser så mycket som möjligt när de träffas. Han säger även följande:

”Polisen har inte satt större resurser i det här, för det går ingen ”good will” på det och det har ju så mycket annat runtomkring dem, så att det är vi glada för, det skulle ju inte varit så sympatiskt av dem att jaga gömda flyktingar.”(Erik)

Lisa upplevde att hon under sin period som ”flyktinghjälpare” fick vara lite observant samt att försöka förmedla att de som är gömda ska vara väldigt försiktiga.

Vi har under kapitlet ”gränslandet” diskuterat gränslandet som det handlingsutrymme som man har att arbeta inom, och genom exemplen ovan kan vi se att våra respondenter i stort har skapat sitt eget handlingsutrymme utifrån den värld som de ser och upplever. Denna är i allra högsta grad subjektiv och av dem som vi pratat med så ser vi att den som har flyktingarna

närmare inpå sin egen privata sfär är mer försiktig än vad den som jobbar organisatoriskt är. Detta skulle kunna bero på att man ser problemet ifrån olika nivåer. Arbetar man organisatoriskt så kanske man ser till det större perspektivet rent politiskt och utifrån samhällsstrukturen. Exemplet kan vi se i när Erik pekar på att polisen inte lägger så stora resurser på att jaga flyktingar. Eva som gömmer flyktingar i sitt hem ser troligtvis saken mer ifrån flyktingarnas egen synvinkel, och blir mycket troligt färgad av deras rädsla. Detta kan vara grunden till extra försiktighet, att begränsa sitt sociala liv för flyktingarnas skull. Vi tänker oss att man gör det som ett slags skydd även för sin egen del, då ett polisingripande i detta fall skulle innebära förändringar i den privata sfären. Därför blir denna aktion en typ av copingstrategi och en försvarsmekanism för att skydda sig själv och den utökade familjen från smärta och för att behålla kontrollen över situationen (Monat & Lazarus, 1985).

Även fast man har en human människosyn och vill hjälpa människor i nöd så kan man inte hjälpa alla. Här kommer begreppen **inkludering och exkludering** in och våra respondenter agerade på olika sätt för att hantera detta. Det kan handla om slumpmässiga faktorer, att personer hör av sig vid ett speciellt tillfälle då resurser finns för att hjälpa. Erik som arbetar för en organisation berättar att människor kan höra av sig och få hjälp för en månad för att sedan höra av sig igen. Andra ansvarar de för hela vägen och försöker lägga upp en budget för att det ska fungera. Finns resurserna får de personer som hör av sig hjälp, men situationen styr.

Eva berättar att hon bestämt sig för att bara ha ett uppdrag åt gången för att de tidigare inte ska kunna avslöjas av de senare. Men hon säger samtidigt att:

”Om någon knackar på dörren kastar vi inte ut dom” (Eva)

Maria säger att de hjälper alla att hitta. Kan de inte göra någonting på plats så försöker de hjälpa dem att komma rätt, och ibland till och med gå med dem eller hjälpa till att hitta telefonnummer. De har som regel att alltid försöka ha något svar till alla som kommer.

”Vi vet att de hittat till oss, så det är ju vi som vet vad nätverket är och hur det fungerar, så vi kan vara som spindeln i nätet.”(Maria)

Åsa uppger att hon hjälper alla som råkar komma i hennes väg, men bara människor som hon anser är trovärdiga, inte människor som bara vill utnyttja och som saknar skäl. Hon hjälper även bara de vars länder hon har kunskap om.

För Lisa var inte exkludering av gömda något problem eftersom det under just den perioden som hon arbetade med frågan, inte var så många som hon hade kontakt med som behövde hennes hjälp i så stor omfattning. Hon stöttade de som behövde praktisk hjälp och samtalsstöd, och hon engagerade sig extra mycket för dem som inte hade någon återvändo, utan direkt skulle utvisas ur landet.

Något som vi tycker verkar vara det genomgående när det gäller vilka man kan hjälpa är att man står upp för den solidariska tanken så långt det är möjligt. Alla våra respondenter försöker utifrån de möjligheter de besitter att ställa upp med hjälp. Och det tycker vi visar på att de upplever att de ska ta det solidariska ansvaret för att hjälpa de som behöver och är värda hjälpen (Blennberger, 2000). Vi kan även se att det finns tankar om när exkludering är befogad. Detta kan vi se hos Åsa som ser till att hon har kunskap om vem hon hjälper, så att denne verkligen är trovärdig och verkligen behöver hjälp. Vi ser ändå att inte någon av våra

respondenter anser sig hjälpa med mer än de har möjlighet till. En har därför valt att utgå från organisationens budget i hjälpen. Här kan man se att hjälpen blir beroende på när de gömda söker den. Som hjälpgivare blir exkluderingen/inkluderingen därför inte i första hand ett personligt beslut, utan beslutet tas utifrån organisationens ekonomiska situation och underlättar därför för vår respondent att känna ett personligt ansvar.

Våra respondenter lägger ner olika mycket **tid på flyktingfrågan**. Erik ägnar 50 % av sin arbetstid till sitt ideella engagemang och ibland kanske lite till beroende på vad som händer. Eva menar att det tar väldigt mycket tid, speciellt om de som hon hjälper mår psykiskt dåligt:

”Det blir som att jobba 100 % plus 100 %.”(Eva)

Maria lägger minst tre tillfällen i veckan på sitt ideella engagemang, detta trots att hon arbetar heltid och läser deltid på universitetet. Hon menar att det funkar för att det är roligt och att man då inte vill släppa det. Hon pusslar ihop det så gott det går, men det blir inte mycket tid över för andra åtaganden.

Lisa hävdar att det tog några timmar i veckan från hennes professionella arbete, men när det var som mest kunde det ta mera tid.

Även här tycker vi att vi tydligt ser det som Larsson & Moren (1988) talar om. Nämligen att handlingsstrategierna är kopplade till ens vilja och kunnande och hur man upplever och tolkar situationen. Vi vill gärna koppla ihop det som vi lyft tidigare under 4.3 i kapitlet om roller och tänker oss att när man ser sig själv som en viktig person, i rollen som länk i gränlandet, kanske det upplevs som att man är den som upprätthåller situationen, och att man därför själv måste skapa sig det tidsmässiga handlingsutrymmet för att det ska hålla för flyktingarna. Och för att man ska kunna känna sig nöjd med sig själv utifrån de förväntningar som ligger på den roll man tagit på sig. Det kan vara så att rollen i sig bidrar med ett visst sätt att tolka situationen och att detta därmed påverkar möjligheterna till handling.

4.5 Samhällssystemet

Anledningen till att våra respondenter engagerar sig ideellt för att hjälpa de gömda är som vi ser det beroende på hur samhällsstrukturen med dess lagar och regler ser ut. Skulle flyktingpolitiken ha sett annorlunda ut, så hade detta arbete kanske inte behövts. Med tanke på detta frågade vi våra respondenter om deras **syn på samhällssystemet** och deras tankar kring detta.

Erik började arbeta med flyktingfrågan i samband med att han märkte att flyktingpolitiken i Sverige blev sämre och sämre. Han menar att det framför allt under 90- talet och sen även sen sekelskiftet blivit sämre:

”Det har varit svårt i början, många hängde inte med den här utvecklingen, ”vadå, vi har ju en bra flyktingpolitik, vadå, vad gnäller ni om?” (...) De senaste åren har det blivit mera känt hur dålig politiken är och det är inte många som får skydd.”(Erik)

Han säger vidare att vårt samhälle bygger på att sätta likhetstecken mellan ekonomi och människor, vilket han inte vill ställa upp på. Och han beskriver att de gömda inte har de

sociala skyddet som skola, sjukvård osv. och att det är många som lever så, men att de härdar ut och de vet om att det inte är alla som vill slänga ut dem.

Eva litar inte på att myndigheterna alltid gör rätt, och hon säger att det civilkurage som hon visar genom sitt handlande är hennes form av protest mot regeringen. Hon anser att de intervjuer som de gör med ankommande flyktingar är för korta och att det genom tolkning, språk och kulturella skillnader gör att det ofta sker missförstånd och därmed fel beslut:

”Men när man lär känna flyktingarna kanske det kommer fram helt andra saker som skulle ha gett dem asyl från början.”(Eva)

Maria säger följande om hur hon ser på vårt samhälle:

”Det är människor som samhället har sett förbi, jag känner att jag inte vill vara delaktig i det. (...) Jag menar, man kommer till en lokal i Sverige i Göteborg där vi delar ut bröd, vi delar ut blöjor till barn, vi har människor som behöver näringsdryck för att överleva – här i Sverige! Å så åker vi till Afrika för att göra ideella arbeten för att man tänker att det behövs inte här i Sverige, men det är för att man inte har sett den delen. (...) det känns i atmosfären när man går in, man har stuckit in nån helt annanstans. (...) och sen utföra ett arbete med mycket små medel.”(Maria)

Ovanstående citat anser vi tydligt beskriver det vi menar med gränslandet. Vår respondent beskriver att man kommer in i en helt annan atmosfär där människor lever på svältgränsen, och detta i vårt svenska samhälle. Det här är ett land som egentligen inte finns i vårt samhälle, människor är inte medvetna om att det finns för att de inte kan se det, då det för ”vanliga” människor är osynligt. Det är här våra respondenter arbetar, det är här deras handlingsutrymme finns, där de med mycket små medel agerar, små medel som människor med en humanitet och solidaritet delat med sig av för att de som exkluderats från vårt samhälle ska kunna överleva i en värld som är osynlig. Detta är även något som Qviström (2005) tar upp då han beskriver de gömdas vardag och hur de måste vända sig till kyrkan för att få medicin, sovplats för natten och mat.

Maria har samtidigt positiva upplevelser om att sjukvården har varit hjälpsam:

”XXX har varit väldigt samarbetsvilliga ändå, även om det inte fullt ut har funkat i praktiken så fint som det har sagts (...) Men jag tycker ändå att det är väldigt bra att dom har den tanken att de ska samarbeta och hjälpa till (...) på andra städer har man inte sträckt ut en hand sådär som dom har gjort här, så jag tycker det är bra. XXX försöker i alla fall.”(Maria)

Åsa är politiskt aktiv och hon anser att samhället är fel och att det finns stora orättvisor. Hon upplever att hennes handlingsutrymme begränsas mer och mer på grund av ett tilltagande kontrollsamhälle.

Lisa menar att det inte handlar om själva systemet, utan snarare hur människor väljer att tolka lagarna:

”Alltså det som jag märkte, det som slog mig och som gjorde mig så förbannad och som gjorde att jag, det var kanske inte så mycket tilltro till systemet, utan tilltro till människor som brast liksom. (...) Jag har funderat jätte mycket på ”hur är människor funtade som fattar såna här beslut?” Hur är man och hur blir man

sån som människa (...) när det finns lagar som man skulle kunna tolka på ett annat sätt, varför väljer man att tolka på det här sättet som dom har gjort då, och varför utvisar man så många människor som med alla tydlighet behöver stanna?”(Lisa)

Ovanstående citat anser vi belyser det som Eriksson & Henriksson (1997) kommer fram till i sin rapport dvs. att det var många av de personer som de intervjuade som ansåg att utlänningslagen inte längre följs och att det, då rapporten skrevs, rådde en strängare policy och praxis än vad den dåvarande lagen krävde.

Lisa säger vidare att hon upplever det som mycket oroande att människor kan resonera som de gör över människor i nöd. Hon menar också att hela vår politik och även hela Europas flyktingpolitik har förändrats och fått mer flyktingovänliga tendenser i samband med Sveriges medlemskap i EU. Hon uttryckte under sin aktiva period en önskan över att den dåvarande regeringen Göran Persson skulle ha stått upp för den svenska flyktingpolitiken och uttryckt en stolthet över denna. Istället menar hon att de har stått för en annan mentalitet som har sagt:

”Ja, vi har en flyktingpolitik, men egentligen ska vi inte ta hit någon och vi har lagar, men i verkligheten så, ut med er allihopa, vi vill inte ha er här.”(Lisa)

Samtliga av våra respondenter berättar på ett eller annat sätt hur de inte vill ställa upp på samhällets lagar och regler som det ser ut idag. Av de svar vi fått kan vi utläsa ett missnöje till samhällssystemet. Vi ser också en viss ilska riktad mot de som styr vårt land och vi kopplar dessa reaktioner till den humanitet som vi anser att våra respondenter besitter, då de inte vill vara delaktiga i ett sådant samhälle. Ilska och frustration är även något som Qviström (2005) tar upp i sin undersökning. Han skriver om en frustration som uppstår hos flyktinghjälpare när det inte finns något hopp att ge.

Vi kopplar också detta till Blennbergers (2000) beskrivning om humanitet som ett ansvar för människor i svåra situationer, då vi anser att våra respondenter har tagit ett stort ansvar för att försöka hjälpa gruppen gömda flyktingar. Blennberger skriver om humanitet och mänskliga rättigheter som något vi alla har rätt till men vi frågar oss än en gång vilka rättigheter har egentligen de gömda i vårt samhälle? Är det humant att exkludera människor i nöd från vårt samhälle och är det humant att sätta likhetstecken mellan pengar och människor?

Något positivt med hur vårt samhälle fungerar och som några av våra respondenter tar upp som positivt är att den tillfälliga lag som kom 2006 gjorde stor skillnad. En av våra respondenter trodde att de för ett tag skulle kunna lägga ner sin verksamhet, men tyvärr menar hon att det ser likadant ut nu som innan då det hela tiden kommer nya flyktingströmmar. Detta menar vi delvis säger emot det resultat som migrationsverket redovisar i sin delårsrapport (2006) då de kommer fram till att antalet personer som vistas illegalt i Sverige troligtvis har minskat.

5. Sammanfattning och sluttidiskussion

Vi har gjort en kvalitativ undersökning innehållande fem intervjuer med personer som på ett eller annat sätt arbetar ideellt för att hjälpa flyktingar som gömmer sig. Vårt huvudsakliga syfte med undersökningen har varit att titta på hur dessa människor hanterar livet i gränslandet samt hur de ser på sina egna roller. De frågor vi ställde oss inför arbetet var följande: Hur hanterar man att leva i gränslandet? Hur lyckas man kombinera det ”vanliga

livet” (familj och profession) med denna typ av ideellt arbete? Vad upplever man att det finns för handlingsmöjligheter i detta gränsland utifrån det som samhällets regelverk erbjuder? För att svara på dessa frågor har vi tagit hjälp av ett humanistiskt perspektiv, copingteorin samt ett antal centrala begrepp. Vi anser att samtliga teoretiska utgångspunkter har varit väsentliga och att vi har fått ut en hel del viktig information med hjälp av dessa.

Vi finner en hel del av våra resultat som intressanta, men vi har nedan plockat ut det som vi anser sticker ut i mängden.

Även fast alla våra respondenter arbetar utifrån samma syfte har de olika sätt att agera och hantera livet i gränslandet. Undersökning har visat på att det finns mer eller mindre handlingsutrymme beroende på om man engagerar sig på egen hand eller om man tillhör en frivilligorganisation där man tillsammans med andra hittar sätt att arbeta på. Olika handlingsmöjligheter som visat sig är att man kan påverka en hel del genom att arbeta mot media eller mot politiker. Man kan även hjälpa till genom att ge dessa människor en bostad i sitt eget hem, men då krävs också ett tillförlitligt nätverk av läkare och advokater. Inom frivilligorganisationer finns en annan typ av handlingsutrymme, då i form av t.ex. ekonomisk hjälp eller hjälp med sjukvård. Det krävs dock att människor skänker pengar och material för att dessa organisationer ska fungera. Hjälp kan också ges i form av busskort då det är där många ”åker fast” eftersom de inte kan betala och ej heller visa legitimation om det skulle komma en kontrollant.

Vi upplever det som att våra respondenter även hittat olika sätt att hantera sitt ideella engagemang och de känslor och tankar som kan uppstå i livet i gränslandet. Vi kunde dels ta del av den ilska som kan uppstå med tanke på hur vårt samhälle behandlar vissa grupper av människor i nöd. Vi fick även ta del av berättelser om upplevelser våra respondenter haft under sin tid som flyktinghjälpare, vilka hade krävt viss bearbetning. Under några av våra intervjuer uppfattade vi det som att detta var någonting våra respondenter inte kunnat prata så mycket om, för att kunna hålla sitt engagemang hemligt. Men när de nu fick möjlighet att prata om det med oss och samtidigt vara anonyma, tror vi att de tyckte att det var skönt att få berätta och ventilerat sina upplevelser genom åren. Andra, främst de som arbetar inom olika frivilligorganisationer upplevde att de kan prata med andra likasinnade, vilket hjälpte dem att bearbeta, hantera och hämta nya krafter. Förutom att samtala kunde det för vissa hjälpa att skriva, läsa och/eller tänka kring upplevelserna. Andra menade att det man får tillbaka från de människor de hjälper, ger så mycket, vilket även det kan ge nya krafter för fortsatt arbete. Några nämner att känslan av att ha räddat människoliv ger dem mycket, samt att få höra att ”det är tack vare er vi lever”.

Att kombinera ideellt arbete, profession och privatliv kan ses som svårt, då de flesta av våra respondenter arbetar heltid med något annat eller med samma sak fast professionellt och med människor som inte gömmer sig. Vi ser att våra respondenter har arbetat med problematiken så pass länge att de har funnit sätt att kombinera de olika rollerna. Det kan exempelvis handla om att finna ett arbete inom ett helt annat område som komplement för att klara av det tunga arbete som flyktingfrågan ibland kan innebära, eller att arbeta med samma sak och inte försöka skilja på det ideella och professionella, men att däremot skilja på arbete och privatliv. Samtidigt kan det ideella engagemanget ingå som en del av det privata och då man själv valt detta får man det att fungera i vardagen.

Mycket av det vi har fått ta del av i vår undersökning kan jämföras med det som Qviström (2005) presenterar i sin bok. De flyktinggömmare som Qviström intervjuade talade om att de

gör detta för att de inte har något annat val samt för att de ju måste göras. Sådana tankar har också varit centrala i vår undersökning men vi har även sett att här har diskussioner förts om att man aktivt kunnat välja att bry sig eller ej. Det har samtalats mycket kring att man inte velat ställa upp på och acceptera samhällets flyktingpolitik och att vi svenskar tappat vår solidariska stolthet. Som vi presenterade under tidigare forskning så har även detta varit en central tanke inom fristadsrörelsen där man, genom att ge en fristad åt flyktingar vill påverka och förändra den svenska flyktingpolitiken. Grunden till detta kan vi se i det humanistiska perspektivet.

I vårt inledande stycke tog vi upp att det i Sverige inte är olagligt att av humanitära skäl hjälpa flyktingar som gömmer sig (Vestin 2002). Vi fann däremot när vi sökte tidigare forskning från andra länder att det inte är så överallt. I artikeln ”Underground network helps refugees in need” (2004) kan vi läsa att det i Danmark kan ge dryga böter eller upp till två års fängelse att hjälpa flyktingar som gömmer sig.

Med tanke på hur lite vi visste om människors ideella engagemang för de gömda har våra respondenter gjort ett starkt intryck på oss. De personer vi intervjuat visar ett stort engagemang, en solidaritet, värme och medkänsla och de ställer inte upp på att vi i dagens Sverige kan exkludera människor från vårt samhälle. Vi anser att de tar ett ansvar som egentligen inte är deras, för att någon måste göra det. De utför ett socialt arbete som inte får utföras inom socialtjänsten, utan måste ske ideellt. I socialtjänstens uppdrag ingår att bistå människor i situationer där de inte klarar sitt eget uppehälle. Men på grund av att dessa människor befinner sig illegalt i Sverige har de ingen rätt till de tjänster som socialtjänsten bistår med. Man kan fråga sig vad som hade hänt med dessa människor utan länken till den synliga världen? Skulle de överleva ensamma?

Vi ser vår undersökning som att vi har varit med om en resa till en värld som inte syns och vi har fått möta människor med värme som bryr sig mycket om sina medmänniskor och som jobbar för att vårt land ska bli mer humant och öppet för att hjälpa människor till ett bättre liv. Vi har under vår resa fått en inblick i hur detta osynliga land kan se ut, vilket har gjort att vi har fått upp ögonen för något som vi inte varit medvetna om tidigare. Våra förhoppningar är att ni som läser detta också kan få se att det finns människor som lever på svältgränsen här i vårt land och att dessa människor ofta varit med om traumatiska upplevelser. Detta har gjort att de har blivit tvungna att fly sitt hemland för att sedan komma till ett annat land där de får fortsätta att kämpa för sina mänskliga rättigheter. Förhoppningsvis har de hittat länken till samhället genom människor som försöker hjälpa dem, som inte vill slänga ut dem. Men frågan är om detta fungerar i längden. Det kommer hela tiden nya flyktingströmmar, och man kan inte hjälpa alla även fast man kanske vill. En mer solidarisk flyktingpolitik eller fred på jorden är väl det man kan hoppas på, men hur framtiden ser ut kan bara tiden utvisa och fram till dess är det länkarna i gränslandet som ser till att gömda människor ska kunna inkluderas och överleva i vårt samhälle.

5.1 Vidare forskning

I vår undersökning har syftet varit att ta reda på hur personer som hjälper gömda flyktingar hanterat tillvaron i gränslandet. Vi har därmed inte gått in så mycket på hur situationen ser ut för dem som gömmer sig. De som arbetar ideellt med gömda flyktingar utgör endast en del av kontexten gränslandet och för att få en helhet av problematiken skulle man kunna forska vidare kring hur situationen ser ut för dem som gömmer sig och då hur de upplever den hjälp

de får av människorna i gränslandet samt hur de upplever livet som gömd och hur de hanterar detta.

Det skulle även vara intressant att undersöka hur människor som kommer i kontakt med de gömda i sitt professionella arbete hanterar exkluderingen av dessa människor då de inget kan göra på grund av de lagar och regler som styr. Det skulle då kunna handla om personal på migrationsverket, poliser, socialsekreterare och andra professioner där myndighetsutövning är en del av arbetet.

Då det fortfarande, enligt Rosengrenska, finns ca 10 000 personer som tvingas leva gömda i dagens Sverige, anser vi att detta är en viktig fråga som bör uppmärksammas även i fortsättningen för att om möjligt kunna utveckla goda metoder och strategier som verktyg för flyktinghjälparna .

Källförteckning

Litteratur:

Berglind, Hans (1995): *Handlingsteori och mänskliga relationer*. Stockholm: Natur och kultur

Blennberger, Erik (2000): Etik för socialt arbete, i: *Socialt arbete – en grundbok*. Meeuwisse, Anna/Sunesson, Sune/Swärd, Hans (red) (2000): Stockholm: Natur och Kultur

England, Hugh (1986): *Social work as art – making sense for good practice*. London: Allen & Unwin

Eriksson, Johanna/Henriksson, Helena (1997): *Asylsökande och gömda familjer – i samhället och vården*. Huddinge: Rapport från Flyktingbarnteamet i samarbete med Centrum för barn- & Ungdomshälsa

Forsén, Bosse (1978): *Kritik av rollteorin*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.

Fristadsrörelsen; Per Herngren.. (198?): *Fristadsrörelsens handbok: att hjälpa och gömma flyktingar*. Sverige: Fristadsrörelsen.

Giddens, Anthony (1998): *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur

Illman, Ruth (2005): *Kultur människa möte – ett humanistiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur

Karstensen, David (2002): *Passion og professionalisme – en antropologisk analyse af ”flygtningevenner”, der hjælper og skjuler flygtninge ”under jorden” i Danmark*. Københavns universitet: Institut for Antropologi

Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitative forskningsintervjuen*. Lund: Studentlitteratur

Larsson, Håkan/Morén, Stefan (1988): *Organisationens mänskliga insida – om det sociala arbetets utvecklingsmöjligheter*. Umeå: Umeå Universitet

Larsson, Sam (2005): Kvalitativ metod – en introduktion, i: *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katarina (Red) (2005): Lund: Studentlitteratur

Madsen, Bent (2005): *Socialpedagogik – integration och inklusion i det moderna samhället*. Köpenhamn: Studentlitteratur

Monat, Alan/ Lazarus, Richard .S (1985): *Stress and coping – an anthology*. New York: Columbia University Press

Patton, Michael Quinn (2002): *Qualitative research and evaluation methods*. London: SAGE

Payne, Malcolm (1997): *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur

Qviström, David (red) et al (2005): *Välgrundad fruktan – om asyl, amnesti och rätten till trygghet*. Örebro: Kyrkans tidning, Bokförlaget Cordia AB

Sjöquist, Börje (1990): Frivilligorganisationernas roll i asylarbetet, i: *Asyl i Norden*. Birkeland, Tor/Bjällerstedt, Jöran/Homann, Gunnar/Jönsson, Kjell/Kjaerum, Morten/Reiber-Mohn, Carl/Strandberg, Ingemar/ Suurpää, Johanna/UNHCR, Stockholm (Red) (1990): Köpenhamn: Dansk flyktinghjälp

Svenning, Conny (2003): *Metodboken: [samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling: klassiska och nya metoder i informationssamhället: källkritik på Internet]*. Eslöv: Lorentz

Thurén, Torsten (2004): *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber

Vestin, Sanna (2002): *Flyktningboken – från Duvemåla till Fort Europa*. Stockholm: Ordfront

Vestin, Sanna (2006): *Flyktingfällan*. Stockholm: Ordfront

Von Wright, George Henrik (1978): *Humanismen som livshållning*. Stockholm: Rabén & Sjögren bokförlag

Internet:

<http://www.migrationsverket.se>

<http://www.rosengrenska.org>

<http://.farr.se/content/view/21/26/>

<http://www.un.dk/Swedish/New/humanitarian/unhcr.htm>

(FN:s nordiska informationskontor –UNIC)

http://denmark.dk/portal/page?_pageid=374,706718&_dad=portal&_schema=PORTAL

Rapporter:

Migrationsverket (2006). *Slutrapport – arbetet med den tillfälliga utlänningslagstiftningen 2005-2006*. Bilaga till årsredovisning 2006, Migrationsverket

Vetenskapsrådet (1990). *Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet

Bilagor

Bilaga 1: Förfrågan

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för socialt arbete

Förfrågan angående medverkan i en C-uppsats

”Människor som engagerar sig ideellt med att hjälpa gömda flyktingar”

Vi är två studenter på institutionen för socialt arbete och vi läser nu sista terminen på socionomprogrammet. Under tio veckor framöver kommer vi att skriva en C-uppsats kring ämnet gömda flyktingar. Vi vill försöka förstå hur människor som arbetar ideellt med gömda flyktingar hanterar att leva i gränslandet mellan den osynliga och den synliga världen. Hur lyckas man kombinera det ”vanliga” livet med det ideella arbetet? Vad upplever man att det finns för handlingsmöjligheter?

Vi söker nu personer som arbetar med denna grupp för intervjuer kring temat dvs. de som engagerar sig ideellt i arbetet med att hjälpa gömda flyktingar.

Detta är naturligtvis frivilligt och om du själv inte anser dig vara lämplig som intervjuperson, eller inte har möjlighet att medverka, kanske du känner någon annan som skulle kunna passa att delta i vår undersökning. Om så är fallet skulle vi vara tacksamma om du kan vidarebefordra vår förfrågan till denne.

Intervjuerna kommer att ta ca 45-60 minuter och alla som väljer att delta är självklart anonyma. Vi är flexibla och öppna för förslag angående tid och plats, dagtid eller kvällstid har ingen betydelse för oss. Är du intresserad av att se vilken typ av frågor vi kommer att ställa kan vi sända en stomme över vårt frågeformulär innan intervjun äger rum.

Vi planerar att genomföra våra intervjuer mellan vecka 13 och 14 (eventuellt även vecka 15).

Vi är tacksamma för svar även om du inte har möjlighet att delta.

Tack på förhand!

Med vänliga hälsningar/

Stina Israelsson
Mobil: 0730-51 65 05
Mail: stinaisraelsson@yahoo.se

Emma Larsson
Mobil: 0704-92 59 21
Mail: larssonemmaelis@hotmail.com

Handledare: Anita Kihlström, Ph D Social Work.
Mail: anita.kihlstrom@socwork.gu.se. Tel: 031-7865775, Mobil: 0709-74 01 31

Intervjufrågor

Inledande frågor

Hur ser ditt arbete ut inom detta område?
Hur kommer det sig att du började med detta?
Hur länge har du engagerat dig i detta?

Handlingsstrategier/hanterbarhet

Hur gör du för att för att hålla isär dig själv och dina roller mellan de olika världarna?
Hur hanterar du att vara den personen som är en länk mellan de gömda och samhället?
Hur ser du på din roll?
Man kan inte hjälpa alla, hur prioriterar du vilka du kan hjälpa och inte?

Kombination av ideellt engagemang och privatliv/profession

Hur lyckas du kombinera ditt ”vanliga” liv med ditt ideella arbete?
Vet människor i din omgivning om ditt ideella engagemang? I så fall, vad får du för reaktioner på detta? (vänner/familj)
Hur håller du isär familjelivet och ditt ideella engagemang?
Kan ditt ideella engagemang kollidera med ditt professionella arbete? I så fall, på vilket sätt?
Hur håller du isär ditt professionella arbetsliv med ditt ideella engagemang?
Hur mycket tid lägger du på detta?
Kostar det dig pengar?
Kan du ibland känna dig rädd? I så fall, på vilket sätt?
Hinner du med andra åtaganden?

Tilltro till samhällssystemet

Hur ser din tilltro till samhällssystemet ut (med tanke på problematiken)?
Vilket handlingsutrymme upplever du att du har i ditt ideella arbete med tanke på samhällets lagar och struktur?
Vilka försiktighetsåtgärder har du vidtagit?

Avslutande frågor

Vad är det som gör att du väljer att göra detta?
Vad ger detta dig?
På vilket sätt kan du bearbeta dina upplevelser och hur samlar du ny kraft?
Hur länge tror du att du orkar engagera dig i detta?